

Μια κρίση μέσα στην κρίση:

**Η περίπτωση των Μη Κυβερνητικών
Οργανώσεων στο προσφυγικό σήμερα**

ΠΜΣ: Κοινωνική και Πολιτισμική Ανθρωπολογία

Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Σπουδών

Εξάμηνο: Δ', Ακαδημαϊκό Έτος: 2015-2016

Διπλωματική Εργασία

Φοιτήτρια: Μαρία Νακασιάν

A.M. 5214M009

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Η σχέση κράτους και ΜΚΟ στην	
σύγχρονη προσφυγική συγκυρία	6
i. Η επανεφεύρεση της κοινωνίας των πολιτών	12
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: Το μωσαϊκό των ΜΚΟ	16
i. Οι ΜΚΟ και το <i>apolitik</i> τους έργο	17
ii. Οι ΜΚΟ ως πανάκεια στην	
κρατική γραφειοκρατία	21
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: Η βιο-νομιμοποίηση των διαμενόντων στους	
καταυλισμούς μέσα από το έργο των ΜΚΟ	25
i. Η ευαλωτότητα ως κριτήριο της πολιτικής στέγασης	26
ii. Συνδέοντας την εθνικότητα με την ασφάλεια	
στους καταυλισμούς των <i>εγκλωβισμένων</i>	31
 ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ....	37
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	41

Μια κρίση μέσα στην κρίση:

**Η περίπτωση των Μη Κυβερνητικών
Οργανώσεων στο προσφυγικό σήμερα**

ΠΜΣ: Κοινωνική και Πολιτισμική Ανθρωπολογία

Πάντειο Πανεπιστήμιο Πολιτικών και Κοινωνικών Σπουδών

Εξάμηνο: Δ', Ακαδημαϊκό Έτος: 2015-2016

Διπλωματική Εργασία

Φοιτήτρια: Μαρία Νακασιάν

A.M. 5214M009

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	3
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Η σχέση κράτους και ΜΚΟ στην	
σύγχρονη προσφυγική συγκυρία	6
i. Η επανεφεύρεση της κοινωνίας των πολιτών	12
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ: Το μωσαϊκό των ΜΚΟ	16
i. Οι ΜΚΟ και το <i>apolitik</i> τους έργο	17
ii. Οι ΜΚΟ ως πανάκεια στην	
κρατική γραφειοκρατία	21
 ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: Η βιο-νομιμοποίηση των διαμενόντων στους	
καταυλισμούς μέσα από το έργο των ΜΚΟ	25
i. Η ευαλωτότητα ως κριτήριο της πολιτικής στέγασης	26
ii. Συνδέοντας την εθνικότητα με την ασφάλεια	
στους καταυλισμούς των <i>εγκλωβισμένων</i>	31
 ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ....	37
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	41

Μια κρίση μέσα στην κρίση: Η περίπτωση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων στο προσφυγικό σήμερα

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην τρέχουσα προσφυγική συγκυρία¹ στην Ελλάδα οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ) έχουν βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος εθνικών, περιφερειακών, διεθνών θεσμών, των ΜΜΕ, της κριτικής που ασκείται από αλληλέγγυους εθελοντές και στον πυρήνα της πολιτικής αντιπαράθεσης μεταξύ κυβέρνησης και αντιπολίτευσης. Μολονότι κατά γενική ομολογία αναγνωρίζεται η συμβολή τους στην *προσφυγική κρίση* του 2015 στην Ελλάδα- όρος που χρησιμοποιείται ευρέως για να περιγραφεί σχηματικά η περίοδος των πρωτοφανών για τα ελληνικά δεδομένα μεγάλων αφίξεων προσφύγων και μεταναστών, περίοδος που έθεσε τεράστιες ανθρωπιστικές προκλήσεις και βρήκε την χώρα τελείως ανεπαρκή σε πόρους και υποδομές- ένα χρόνο περίπου μετά οι ΜΚΟ στοχοποιούνται όλο και συχνότερα, άμεσα ή έμμεσα από διάφορες αφετηρίες και για ποικίλους λόγους, κυρίως στην βάση της προώθησης της δικής τους ατζέντας στα πεδία όπου δραστηριοποιούνται και βρίσκεται ο μετακινούμενος πληθυσμός, στον ελλιπή έλεγχο τους από τους κρατικούς φορείς, στις πηγές χρηματοδότησης τους κ.α..

Ενδεικτικά παρατίθεται η παρακάτω δήλωση του Έλληνα πρωθυπουργού:

«η κυβέρνηση βρίσκει μπροστά της ΜΚΟ που κάνουν την εντελώς αντίθετη δουλειά και προσπαθούν να πείσουν τους ανθρώπους να παραμείνουν εκεί (Ειδομένη), αδιαφορώντας αν η παραμονή τους αυτή εγκυμονεί τεράστιους κινδύνους, διότι φαίνεται έχουν στο μυαλό τους, όχι να προσφέρουν αλλά να πάρουν κονδύλια»².

Στην ανθρωπολογική βιβλιογραφία, η μελέτη του φαινομένου των ΜΚΟ συνέπεσε με το αυξημένο επιστημονικό ενδιαφέρον για την έννοια της *ανάπτυξης* (development), η οποία εμφανίστηκε πιο έντονα από το 1980 και μετά και εμπεδώθηκε μέσω της παρουσίας και της δραστηριοποίησης μη κρατικών φορέων σε

¹ Στο πλαίσιο της εργασίας, ως *προσφυγική συγκυρία* προσδιορίζεται η χρονική περίοδος μετά την κοινή δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, ήτοι από τον Μάρτιο 2016 μέχρι και σήμερα. Πιο συγκεκριμένα για την κοινή δήλωση βλ. <http://tvxs.gr/news/eyropi-eop/ta-9-simeia-tis-symfonias-ee-toyrkias-gia-prosfygiko>
²<http://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2202130/tsipras-ntropi-gia-ton-evropaiko-politismo-i-idomeni>

τομείς που παραδοσιακά *άνηκαν* στην σφαίρα του δημόσιου κρατικού τομέα, στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης.

Ειδικότερα, στην βάση της διεύρυνσης του πεδίου δράσης των οργανώσεων σε τομείς όπως ο εκδημοκρατισμός και η προώθηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η ανάλυση τους στην διεθνή βιβλιογραφία δεν περιορίστηκε μόνο ως μια άλλη κατηγορία δρώντων του διεθνούς συστήματος, πέρα από το εθνικό κράτος αλλά επεκτάθηκε και στην εννοιολόγηση τους ως *τόποι εξουσίας*, γεγονός που οδήγησε στην μετατόπιση του ενδιαφέροντος στις σχέσεις και στις ισορροπίες που δημιουργούνται μεταξύ τους, με το κράτος αλλά και με τον πληθυσμό που βρίσκεται στο κέντρο των δραστηριοτήτων τους, ήτοι την *ομάδα-στόχο* (Schuller & Lewis 2014).

Υπό αυτό το πρίσμα, η παρούσα εργασία επιχειρεί μια κριτική ανάλυση των ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα στον προσφυγικό/μεταναστευτικό τομέα ως μέρη ενός παγκόσμιου συστήματος διακυβέρνησης δρώντων, οδηγιών, πρακτικών, πολιτικών, επιχειρησιακών προγραμμάτων κ.α. που διαχειρίζεται και ρυθμίζει την ανθρώπινη αναγκαστική μετακίνηση παρά εν τέλει προωθεί και προασπίζει τα δικαιώματα του *επωφελούμενου πληθυσμού*, χωρίς εξαιρέσεις και διακρίσεις.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο κεφάλαιο μελετώνται οι σχέσεις των κρατικών και μη-φορέων που δραστηριοποιούνται στην σημερινή προσφυγική συγκυρία. Με άξονα την αναλυτική έννοια της παγκόσμιας διακυβέρνησης (Merry 2011), η οποία αναφέρεται στην εμπλοκή και στην δράση διαφόρων και διαφορετικών δρώντων, το ενδιαφέρον διευρύνεται από τον ίδιο τον *τόπο* και μετατοπίζεται στις *διαδικασίες* πλέον *άσκησης εξουσίας*, προβληματοποιώντας έτσι την άποψη σχετικά με την εξασθένιση και αναδίπλωση του εθνικού-κράτους ως αντανακλαστικό της υπέρ- και διεθνικής δράσης των ΜΚΟ στο παγκοσμιοποιημένο διεθνές σύστημα.

Στην συνέχεια, εστιάζοντας στον πλουραλισμό των ΜΚΟ ως φαινόμενο και ως πραγματικότητα στην Ελλάδα το 2016, εξετάζονται κριτικά το επιχείρημα περί ομοιογένειας του κλάδου αλλά και αντιλήψεις σε σχέση με την *a priori καλή* δράση των ΜΚΟ και τα ακόμα πιο ευεργετικά αποτελέσματα αυτής για την *ομάδα-στόχο* (Fischer 1997), *vis-à-vis* της έντονης αλληλεξάρτησης και αλληλοσύνδεσης μεταξύ τους και με τους κρατικούς φορείς (Wallace 2009).

Στο τρίτο κεφάλαιο, επιστρέφοντας στην έννοια της διακυβέρνησης, οι σχέσεις μεταξύ οργανώσεων, προσφύγων και μεταναστών, δηλαδή του *επωφελούμενου πληθυσμού* εξετάζονται υπό το πρίσμα του παγκόσμιου συστήματος της ανθρωπιστικής διακυβέρνησης (Αθανασίου 2011: 656). Σε αυτό το πλαίσιο, οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις συνιστούν μέρος του εν λόγω συστήματος που διαχειρίζεται την ανθρώπινη μετακίνηση, δεδομένης της συστηματικής εμπλοκής τους στον σχεδιασμό, στην προώθηση αλλά και στην υλοποίηση ευρύτερων μεταναστευτικών πολιτικών και πρακτικών σε εθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Το γεγονός αυτό θέτει προκλήσεις στην μελέτη των οργανώσεων ως φορείς ανάπτυξης και προάσπισης του διεθνούς δικαίου των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ενώ επίσης αναδεικνύει την βιο-νομιμοποιητική διάσταση της δράσης τους στην υποκειμενοποίηση του επωφελούμενου τους πληθυσμού σε επίπεδο κυρίαρχου λόγου (Fassin 2005a).

Ωστόσο αξίζει να σημειωθεί ότι σκοπός της εργασίας δεν είναι η περαιτέρω στοχοποίηση και δαιμονοποίηση των ΜΚΟ αλλά η ανάλυση των εγγενών περιορισμών που εντοπίζονται στην δράση τους στην σημερινή προσφυγική συγκυρία και που συνδέονται με ειδικότερες πολιτικές πιέσεις που φέρνουν σε παράλληλη και ανταγωνιστική εφαρμογή και λειτουργία το διεθνές και το αντίστοιχο περιφερειακό ευρωπαϊκό πλαίσιο, όπως χαρακτηριστικά συμβαίνει στην περίπτωση της υποχρέωσης εξέτασης της Τουρκίας ως *ασφαλής τρίτη χώρα*³ σύμφωνα με την κοινή δήλωση ΕΕ-Τουρκίας και με την γενικότερη ευρωκεντρική διάσταση του διεθνούς

3 Σύμφωνα με τις κατευθυντήριες οδηγίες της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες ως «ασφαλής τρίτη χώρα» μπορεί να θεωρηθεί μια χώρα εφόσον είτε δεν «δημιουργεί» η ίδια πρόσφυγες, είτε είναι σε θέση να διασφαλίσει ότι οι αλλοδαποί που βρίσκονται στο έδαφος της και χρήζουν προσφυγικής προστασίας, την απολαμβάνουν. Εντούτοις, σε κάθε περίπτωση η υποχρέωση εξέτασης της Τουρκίας ως ασφαλούς τρίτης χώρας δεν αποτελεί πρόβλεψη της Σύμβασης της Γενεύης αλλά εισάγεται με την κοινή δήλωση ΕΕ-Τουρκίας. Σύμφωνα με την συγκεκριμένη πρόβλεψη όσοι αλλοδαποί διέρχονται παράτυπα από την Τουρκία στην Ελλάδα θα επιστρέφονται πίσω, εφόσον είτε κατά την διαδικασία ασύλου τους έχει αποφασισθεί ότι η Τουρκία είναι ασφαλής χώρα είτε δεν έχουν υποβάλλει ή έχουν παραιτηθεί του αιτήματος ασύλου τους, όσο βρίσκονταν στο ελληνικό έδαφος. Όπως σημειώνεται από τον εκπρόσωπο της «Νομικής Δράσης για τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες» στην συνάντησης στις 22 Μαρτίου «Και μόνο το ότι η διαδικασία ασύλου έχει εκτραπεί κατ' αυτόν τον τρόπο και η Τουρκία εξετάζεται ως ασφαλής χώρα επιβεβαιώνει το τεράστιο νομικό κενό για όσους επιστρέφονται. Η Τουρκία δεδομένου ότι έχει υπογράψει μόνο την Σύμβαση, στην βάση του εν λόγω γεωγραφικού περιορισμού, αναγνωρίζει ως *guests* τους Σύρους που βρίσκονται στο έδαφος της, ένα ιδιότυπο καθεστώς *φιλοξενίας* στο πλαίσιο του οποίου η δέσμευση της χώρας υποδοχής περιορίζεται νομικά στη μη επαναπροώθηση του αφιχθέντα αλλοδαπού πληθυσμού χωρίς ωστόσο να περιλαμβάνονται προβλέψεις για την απόλαυση δικαιωμάτων, όπως αυτό της στέγασης, της πρόσβασης στην αγορά εργασίας.. ενώ για τους υπόλοιπους δεν υπάρχει πραγματικά τίποτα».

πλαίσιου προσφυγικής προστασίας⁴ που οι ΜΚΟ καλούνται να προάγουν και διασφαλίσουν αλλά στην πράξη φαίνεται να μην ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις και τις συνθήκες της σύγχρονης αναγκαστικής μετακίνησης. Υπό αυτό το πρίσμα, αναδεικνύεται επίσης η αδυναμία των ΜΚΟ να επαναπροσδιορίσουν τον ρόλο τους αφενός μεταξύ κράτους, υπερ-εθνικών δρώντων, κοινωνίας και του *μετακινούμενου Άλλου* και αφετέρου μεταξύ καταστατικών και διακηρυκτικών στόχων σε σχέση με την προάσπιση και προστασία των δικαιωμάτων του μετακινούμενου πληθυσμού και πολιτικών προτεραιοτήτων και επιχειρησιακών στόχων σχετικά με την αυστηρή διαχείριση του εν λόγω πληθυσμού για τους οποίους χρηματοδοτούνται και είναι υπεύθυνες για την εφαρμογή τους.

Ως τελικό συμπέρασμα λοιπόν η παρούσα εργασία υποστηρίζει ότι η παραπάνω κατάσταση δημιουργεί μια «κρίση μέσα στην κρίση», υπό την έννοια ότι η λεγόμενη *προσφυγική κρίση* αναδεικνύει και μια άλλη, αυτή ακριβώς των ΜΚΟ ως προς την θέση, τον ρόλο και την δράση τους και πως αυτή βιώνεται και νοσηματοδοτείται από τους ίδιους τους ανθρώπους που εργάζονται σε αυτές.

Αναφορικά με την μεθοδολογία, αξίζει να ειπωθεί ότι παρατηρήθηκαν διάφορες δυσκολίες οι οποίες εντοπίζονται στον μεγάλο αριθμό των ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται αυτή την στιγμή στην Ελλάδα, γεγονός που κατέστησε δύσκολη την *επιλογή* των οργανώσεων- υποκειμένων της παρούσας εργασίας, στην έντονη μεταβλητότητα της πολιτικής και νομικής πραγματικότητας, στην συνεπαγόμενη σύγχυση, ανασφάλεια και ανακολουθία μεταξύ λόγου και πράξης, στην στάση και στην δράση των υπό μελέτη οργανώσεων και στην εξειδικευμένη ορολογία που απαντάται στον *ανθρωπιστικό* τομέα, αποτέλεσμα της οποίας είναι η συχνή χρήση συγκεκριμένων όρων για την περιγραφή εννοιών και καταστάσεων που άπτονται της παρουσίας, της αλληλεπίδρασης και της δράσης των ΜΚΟ. Επιπροσθέτως, σημειώνεται ότι κατά μήκος της εργασίας είναι αρκετά έντονο το στοιχείο της αυτό-αναφορικότητας δεδομένου ότι εργάζομαι σε μια από τις οργανώσεις που παρουσιάζονται και μελετώνται, γεγονός που αφενός συνέβαλλε στην πρόσβαση και συλλογή χρήσιμου πρωτογενούς υλικού αφετέρου όμως αποτέλεσε μια συνεχής πρόκληση αναφορικά με την αντικειμενική παρουσίαση και στάση μου απέναντι στο εθνογραφικό υλικό της εργασίας.

⁴ <http://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relating-status-refugees.html>

Τέλος, αξίζει να διευκρινισθεί ότι η εθνογραφία συλλέχθηκε κατά την διάρκεια των *protection working groups*, των συναντήσεων που οργανώθηκαν από τις 22 Μαρτίου έως και τις 10 Μαΐου 2016 σε εβδομαδιαία βάση από την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR) και στις οποίες συμμετείχαν ως μέλη της ομάδας-εργασίας για θέματα προστασίας εκπρόσωποι ΜΚΟ, διεθνών οργανισμών και άλλων φορέων, άμεσα σχετιζόμενων και εμπλεκόμενων με το προσφυγικό⁵. Από το πλήθος περίπου εξήντα (60) συμμετεχόντων φορέων, η εθνογραφία αφορά σε πέντε (5) συνολικά ΜΚΟ, δυο (2) διεθνείς και τρεις (3) εθνικές. Η επιλογή των συγκεκριμένων οργανώσεων βασίστηκε κυρίως στην εμβέλεια του πεδίου δράσης τους και στον βαθμό εμπλοκής τους στο προσφυγικό/μεταναστευτικό, ενώ για λόγους δεοντολογίας όλες οι οργανώσεις αναφέρονται με ψευδώνυμο, πλην των φορέων που δεν συνιστούν ΜΚΟ όπως η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες ενώ οι δικές μου παρεμβάσεις κατά την διάρκεια δεν περιλαμβάνονται στην εθνογραφία της εργασίας.

\

⁵Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://data.unhcr.org/mediterranean/working_group.php?Page=Country&LocationId=83&Id=11

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι: Η σχέση κράτους και ΜΚΟ στην σύγχρονη προσφυγική συγκυρία

Η εκπρόσωπος του διεθνούς τμήματος της UniDoc αναφέρει εμφανώς εκνευρισμένη κατά την έναρξη της συνάντησης στις 22 Μαρτίου:

«Τόσο καιρό είμαστε στα πεδία και παλεύουμε μόνοι μας! Το κράτος είναι απόν... Το αποκορύφωμα αυτής της κοροϊδίας είναι το έγγραφο που μας παρουσιάζετε τώρα να συμπληρώσουμε. Τι ακριβώς σημαίνει *πιστοποίηση ΜΚΟ* από το Υπουργείο Εργασίας; Από που και ως που το κράτος πιστοποιεί ανεξάρτητους φορείς και οργανώσεις; Η Ύπατη που χρηματοδοτεί την πλειοψηφία αυτών των φορέων και οργανώσεων τι λέει; Απλά μας δίνει το χαρτί; ...Κατά πόσο τελικά εξασφαλίζεται η αυτονομία των δραστηριοτήτων μας; Για ποιο λόγο ζητείται *πιστοποίηση* και όχι μια απλή καταγραφή... Δεν θέλω να προσβάλω κανένα αλλά φαντάζομαι μια ατελείωτη στοίβα πιστοποιητικών στο Υπουργείο χωρίς κανένα πρακτικό και ουσιαστικό αποτέλεσμα!»

Αφορμή για την ανωτέρω χαρακτηριστική αλλά όχι μοναδική αντίδραση αποτέλεσε η οδηγία του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλειας και Πρόνοιας σύμφωνα με την οποία η αρμόδια υπηρεσία του, δηλαδή το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (ΕΚΚΑ), οφείλει να καταγράψει και να γνωμοδοτήσει επί της χορήγησης ή μη πιστοποίησης προς τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που παρέχουν *υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας*⁶.

Σε απάντηση στο παραπάνω σχόλιο, στην ίδια συνάντηση, ο συντονιστής της συνάντησης και εκπρόσωπος της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (UNHCR) σημειώνει ότι:

«Παρόλο που η εν λόγω οδηγία ισχύει από το 2012, για μεγάλο χρονικό διάστημα είχε πέσει σε αδράνεια. Πλέον καθώς οι οργανώσεις που δραστηριοποιούνται στα πεδία όπου βρίσκονται οι επωφελούμενοι είναι πάρα πολλές και δεδομένων των ανησυχιών που εκφράζονται για τις δράσεις και τους εξυπηρετούμενους σκοπούς διαφόρων *περίεργων* φορέων⁷, η κυβέρνηση αποφάσισε να την επαναφέρει σε ισχύ. Προτείνω να επικρατήσει ψυχραιμία και να αναγνωρίσουμε από κοινού το δικαίωμα κάθε πολιτείας, εν προκειμένω της

⁶ http://www.ekka.org.gr/portal_docs/announcement/208.pdf

⁷ Ενδεικτικά βλ: <http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/jan/05/refugees-in-lesbos-are-there-too-many-ngos-on-the-island>

ελληνικής, να υιοθετεί τα δικά της εργαλεία ώστε να ελέγχει καλύτερα τους φορείς που δραστηριοποιούνται στο έδαφος της. Αυτό από μεριά μας δείχνει έμπρακτα την διάθεση για συνεργασία με το κράτος!»

Το ζήτημα της σχέσης μεταξύ των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων και του κράτους έχει αποτελέσει κεντρικό προβληματισμό της διεθνούς βιβλιογραφίας και συνδέεται άμεσα με την ανάδειξη μη κρατικών δρώντων σε πολιτικό και κοινωνικο-οικονομικό επίπεδο κυρίως στο πλαίσιο της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης (Trouillot 2001).

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, η παγκοσμιοποίηση προσδιορίζεται ως μια σειρά διαδικασιών που λαμβάνουν χώρα σε διεθνές επίπεδο, διαπερνούν τα εθνικά σύνορα, συνδέουν πληθυσμούς και πολιτισμούς «σε νέους χωρο-χρονικούς συνδυασμούς», ενισχύοντας με αυτόν τον τρόπο τον βαθμό αλληλεξάρτησης και διασύνδεσης μεταξύ κρατών, φορέων, ανθρώπων κ.α. (Hall 1996: 619). Το σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο πλαίσιο διακρίνεται από έντονη κινητικότητα πληθυσμών, εικόνων, οικονομικών πόρων, πληροφοριών, ιδεολογιών και τεχνολογιών, καθιστώντας έτσι τον κόσμο *υβριδικό* «μέσω της αυξανόμενης δημιουργίας διασπορικών δημόσιων σφαιρών⁸» (Appadurai 1996: 17). Υπό αυτό το πρίσμα, υποστηρίζεται ότι το εθνικό-κράτος αντιμετωπίζει σοβαρές προκλήσεις επί της εδαφικής και πολιτικής του κυριαρχίας (territorial and political sovereignty), βασικά χαρακτηριστικά του σύμφωνα με την δυτική πολιτική φιλοσοφία, καθώς αφενός τα εθνικά σύνορα γίνονται πιο «πορώδη» ενόψει της ανωτέρω εντατικοποιημένης κινητικότητας και αφετέρου αναδύονται νέοι κοινωνικοί, πολιτικοί, ιδεολογικοί μη κρατικοί δρώντες σε διεθνές επίπεδο που αναλαμβάνουν δραστηριότητες οι οποίες παραδοσιακά *άνηκαν* στο πεδίο δράσης του κράτους (Lewellen 2002: 195).

Εντούτοις, αξίζει να σημειωθεί ότι το παραπάνω ενδέχεται να δημιουργήσει λανθασμένα την αίσθηση μιας διαρκούς και απρόσκοπτης ανθρώπινης μετακίνησης στο πλαίσιο ενός *παγκόσμιου χωριού*, όπου τα κρατικά σύνορα και η εξουσία συνεχώς φθίνουν, ως αποτέλεσμα όχι μόνο της έντονης κινητικότητας αλλά και της ανάδειξης και της συστηματικής εμπλοκής «μη παραδοσιακών» δρώντων.

⁸ Η θεωρία του Arjun Appadurai για την παγκοσμιοποίηση αφορά στις *διασπορικές δημόσιες σφαίρες* οι οποίες αναπαράγονται και εμπεδώνονται μέσα από τα *φαντασιακά τοπία* (εθνό-, οικονομό-, τεχνό-, μεσό και ιδεό-τοπία) που αφενός αντιπροσωπεύουν πτυχές της κοινωνικής ζωής και αφετέρου συνιστούν το πλαίσιο μέσω του οποίου τα υποκείμενα εννοιολογούν και προσεγγίζουν την πραγματικότητα. Σε αυτό το πλαίσιο, υποστηρίζεται ότι το εθνικό-κράτος συνιστά μια μάλλον παρωχημένη φαντασιακή κατασκευή.

Η τρέχουσα προσφυγική συγκυρία υποστηρίζεται ότι συντελείται σε πλαίσιο έντονης παγκοσμιοποίησης δεδομένης κυρίως της πρωτοφανούς μετακίνησης που σημειώθηκε μέσα στο 2015, όπου σχεδόν 1 εκατομμύριο άνθρωποι «πέρασαν τα σύνορα», αριθμός ρεκόρ μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες⁹, της γενικευμένης εικόνας απουσίας κράτους¹⁰ και της εντατικοποιημένης παρουσίας και δράσης μη κρατικών δρώντων, γεγονός που επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την δυναμική, τον τρόπο με τον οποίο αυτή εξελίσσεται αλλά και τον ρόλο και την σχέση των εμπλεκόμενων σε αυτήν δρώντων.

Ωστόσο, οι συνεχείς περιορισμοί και οι εσωτερικές διαφοροποιήσεις στον αναγκαστικά μετακινούμενο πληθυσμό που έχουν συμβεί ως επακόλουθο των διαφόρων αλλαγών στο παρόν δίκαιο-πολιτικό συμφραζόμενο αφενός συνηγορούν στον μη ενιαίο και δεδομένο χαρακτήρα της εμπειρίας της ανθρώπινης μετακίνησης για τα ίδια τα υποκείμενα, όπως σημειώνεται από τον Bauman (1997) και αφετέρου φαίνεται να αντανakλούν τις *γεωμετρίες ισχύος* της μετακίνησης που εισηγείται η Massey (1993) όχι μόνο σε σχέση με το ποιος κινείται και ποιος όχι αλλά και ποιες είναι οι σχέσεις ισχύος στο πλαίσιο των οποίων αυτή πραγματοποιείται.

Όπως σημειώνεται από την εκπρόσωπο της οργάνωσης το «Επόμενο Βήμα» στην συνάντηση της 22^{ης} Μαρτίου:

«η νομιμοποιητική βάση της παράτυπης διέλευσης συνόρων καθορίστηκε μετά το παράνομο μερικό κλείσιμο του περάσματος της Ειδομένης από νόμιμες ευρωπαϊκές κυβερνήσεις μέσω έκνομων αποφάσεων χορήγησης εισόδου αποκλειστικά σε Σύρους, Ιρακινούς και Αφγανούς. Πριν λίγες μέρες βάσει αντίστοιχων αποφάσεων νόμιμοι για διέλευση ήταν αποκλειστικά οι Σύροι και οι Ιρακινοί, σήμερα είναι *νομίμως* και αποκλειστικά κανείς. Πόσο *νόμιμο* μπορεί να είναι αυτό και πόσο πολιτικό;»

Από το παραπάνω αναδεικνύονται δυο επιπλέον χαρακτηριστικά στοιχεία του παγκοσμιοποιημένου πλαισίου μέσα στο οποίο συντελείται η παρούσα ανθρώπινη μετακίνηση και αφορούν αφενός στην ρευστότητα του σχετικού νομικού πλαισίου στην πράξη και αφετέρου στην έντονη αλληλεξάρτηση και σύνδεση των

⁹ <http://data.unhcr.org/mediterranean/country.php?id=83>

¹⁰ Ενδεικτικά βλ. <http://www.nooz.gr/greece/meli-mko-aneparkeia-tou-kratous-stin-prosfugiki-krisi>

εμπλεκόμενων δρώντων εν προκειμένω των κυβερνήσεων και των υπολοίπων φορέων που συνδέονται με την τρέχουσα ανθρώπινη μετακίνηση προσφύγων και μεταναστών στην Ευρώπη, σε βασικά ζητήματα όπως η διέλευση των συνόρων. Συμπληρωματικά, αξίζει να σημειωθεί ότι η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση έχει επηρεάσει και διευρύνει τους λόγους της μετακίνησης εν γένει και της αναγκαστικής μετακίνησης ειδικότερα, γεγονός που επίσης αποτυπώνεται στην παρούσα κατάσταση. Σύμφωνα με τον Duffield (2001) η άλλοτε «νομιμοποιητική» βάση του διωγμού ή του πολέμου, σε πολλές περιπτώσεις δεν είναι άμεσα ορατή ή έστω επίσημα αναγνωρίσιμη από τους αρμόδιους φορείς. Ο έντονα милитаристικός χαρακτήρας των «ειρηνευτικών» κατά τ' άλλα ανθρωπιστικών επεμβάσεων σε ήδη εμπόλεμα εδάφη, ο παρατεταμένος αποκλεισμός ή η μη ουσιαστική συμμετοχή των μειονοτήτων στην επίσημη κοινωνικό-πολιτική και οικονομική ζωή της χώρας καταγωγής τους, η συστηματική ανισότητα μεταξύ των κρατών που αναδεικνύουν και παγιώνουν τα σύγχρονα αναπτυξιακά μοντέλα, εμπνευσμένα και υλοποιούμενα από διεθνείς δρώντες όπως η Παγκόσμια Τράπεζα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο κ.α. δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για την εντατικοποίηση της μετακίνησης.

Όπως σημειώνεται από την εκπρόσωπο της οργάνωσης «Νομική Δράση για τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες» στο κλείσιμο της ίδιας συνάντησης:

«Η πληθυσμιακή σύνθεση του μετακινούμενου πληθυσμού που έφτασε στην Ελλάδα, κυρίως το καλοκαίρι του 2015, μαρτυρά την ραγδαία αυξητική μετακίνηση όχι μόνο για τους Σύρους, τους Ιρακινούς και τους Αφγανούς αλλά και για τους *μη παραδοσιακούς* πρόσφυγες, όπως οι Πακιστανοί, οι Αλγερινοί και οι Μαροκινοί. Η περίπτωση της Κω είναι ενδεικτική. Τόσα χρόνια δικηγόρος στα σύνορα ποτέ δεν είχε προκύψει συμβεί μέσα σε λίγες ώρες να φτάσουν 2000 Πακιστανοί. Το γεγονός αυτό νομίζω δείχνει ξεκάθαρα ότι είναι αφελές να πιστεύουμε ότι μετακινείται μόνο το θύμα πολέμου... για να μην αναφερθούμε στο πως μια κατάσταση από *σύγκρουση* γίνεται *σύρραξη* και μετά *πόλεμος*».

Συνεχίζοντας στην ίδια λογική, αξίζει να σημειωθεί ότι οι κριτικές φωνές απέναντι στον σταθερό, ανεξάρτητο και κυρίαρχο χαρακτήρα της κρατικής εξουσίας, ολοένα και πληθαίνουν στην βάση της έντονης αλληλοσύνδεσης μεταξύ των δρώντων του παγκοσμιοποιημένου συστήματος (Trouillot 2001), για την οποία έγινε σύντομη αναφορά ανωτέρω. Αναλυτικότερα, υποστηρίζεται ότι η σύγχρονη παγκοσμιοποίηση ανέδειξε ακριβώς τον μύθο του εθνικού-κράτους σύμφωνα με τον οποίο το κράτος

συνιστά το πληθυσμιακά ομοιογενές κυρίαρχο πολιτειακό μόρφωμα όπου η εξουσία ασκείται κάθετα από εσωτερικά νομιμοποιημένες κυβερνήσεις στο χωρικά προσδιορισμένο έδαφος του επί του διαβιούντα πληθυσμού, για την ευημερία του οποίου το ίδιο είναι αποκλειστικά υπεύθυνο (Lewellen 2002). Υπό αυτό το πρίσμα υποστηρίζεται ότι το κράτος αποτελεί επί της ουσίας μια πολιτισμικά προσδιορισμένη φαντασιακή κατασκευή που γίνεται αντιληπτή με διαφορετικούς τρόπους από τα υποκείμενα (Ferguson & Gupta 2002). Η κατάρρευση του Κεϋνσιανού κράτους πρόνοιας και η στροφή προς πιο νεοφιλελεύθερες πολιτικές και πρακτικές, ανέδειξε νέους μη κρατικούς, ημί- ή αυτόνομους δρώντες, όπως διεθνείς οργανισμοί, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις κ.α. οι οποίοι αναγνωρίζεται ότι σταδιακά συμμετέχουν όλο και περισσότερο σε *παραδοσιακούς* τομείς ευθύνης του κράτους. Το γεγονός αυτό στηρίζεται στην έντονη παρουσία και την εκτεταμένη πλέον δράση συγκεκριμένων μελών της κοινωνίας των πολιτών, όπως οι ΜΚΟ, για θέματα που κυμαίνονται από την παροχή επισιτιστικής βοήθειας και την υλοποίηση αναπτυξιακών προγραμμάτων στην προώθηση και την προάσπιση των ανθρωπινών δικαιωμάτων (Schuller 2009).

«Αυτός είναι ο ρόλος μας ως οργανώσεις-μέλη της κοινωνίας των πολιτών. Στόχος δεν είναι η υποκατάσταση του κράτους, αλλά η κάλυψη του κενού που αφήνει ... Εμείς το δηλώνουμε παρουσία όλων, αν μπορέσει το κράτος να αναλάβει τις δράσεις μας θα αποχωρήσουμε από την Ελλάδα... Σε κάθε περίπτωση όμως χρειάζεται αμοιβαίος σεβασμός και συνεργασία όχι ανταγωνισμός και έλεγχος. Γι' αυτόν τον λόγο είναι σημαντικό να διαφυλάξουμε την αυτονομία μας, δεν θεωρούμε ότι η συμπλήρωση της φόρμας πιστοποίησης θα κρίνει την παρουσία μας στο πεδίο την στιγμή μάλιστα που σε καμία αντίστοιχη συνάντηση παρά την πρόσκληση δεν έχει εμφανισθεί εκπρόσωπος της πολιτείας», σημειώνει ο εκπρόσωπος της Christ Refugee Service στο κλείσιμο της συνάντησης στις 29 Μαρτίου.

Στην δυτική πολιτική φιλοσοφία η εννοιολόγηση της *κοινωνίας των πολιτών* βρίσκει τις ρίζες της στην ευρωπαϊκή φιλελεύθερη ιδεολογία του Διαφωτισμού και αφορά στον ενδιάμεσο *τόπο* μεταξύ κράτους και οικογένειας. Πιο συγκεκριμένα, προσδιορίζεται κυρίως ως η «ουδέτερη ζώνη» μεταξύ κράτους και κοινωνίας, πολιτών, γεγονός που επαναφέρει την φαντασιακή κάθετη τοπογραφία του κυρίαρχου εθνικού-κράτους και τοποθετεί την κρατική εξουσία στην κορυφή της εσωτερικής κοινωνικοπολιτικής ιεραρχίας, δηλαδή «πάνω» από την *κοινωνία των πολιτών*

(Ferguson & Gupta 2002). Στο πλαίσιο της σκέψης του Gramsci, απαντάται ως μέρος του *διευρυμένου κράτους* (extended state) το οποίο περικλείει τόσο την *πολιτική κοινωνία* (political society), που αφορά στην άρχουσα τάξη, στην έννοια της ισχύος και της καταστολής όσο και την *κοινωνία των πολιτών* (civil society) που αφορά αντίστοιχα στην μη κυρίαρχη τάξη, στις έννοιες της *ηγεμονίας* και της συναίνεσης. Σύμφωνα με τον συγγραφέα, η μη άρχουσα τάξη, η κοινωνία των πολιτών συσπειρώνεται ώστε να διαμορφώσει την *ηγεμονία*, ήτοι την κοινή της βούληση και ιδεολογία, βασική προϋπόθεση για την μετατόπιση του *αγώνα* της για την απόκτηση εξουσίας στο επίπεδο της πολιτικής κοινωνίας. Σε αυτό το πλαίσιο, η διατήρηση της αυτονομίας της κοινωνίας των πολιτών θεωρείται απαραίτητη για την έκφραση της ηγεμονίας της (Sharma & Gupta 2007: 76-82). Συμπληρωματικά αναφέρεται ότι, η αυτονομία της κοινωνίας των πολιτών κατέχει σημαντική θέση και στην σκέψη του Habermas ο οποίος όμως σε αντίθεση με τον Gramsci τοποθετεί την κοινωνία των πολιτών εκτός των ορίων του κράτους και την εννοιολογεί ως τον *τόπο* στον οποίο απαντώνται διαφορετικοί άνθρωποι, με διαφορετικές αξιώσεις και πεποιθήσεις με στόχο την άσκηση πίεσης και κριτικής προς τις κρατικές πολιτικές και πρακτικές (Anheier & Toepler 2010: 413-146).

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, η αγωνία σχετικά με την διατήρηση της αυτονομίας των ΜΚΟ που εκφράζεται από τον συγκεκριμένο εκπρόσωπο φαίνεται δικαιολογημένη, πόσο καίρια και ουσιαστική όμως είναι vis-à-vis του πλαισίου αλληλοεξάρτησης και αλληλοσύνδεσης μέσα στο οποίο δρουν οι οργανώσεις, όπως ακριβώς και οι κρατικοί δρώντες;

i. Η επανεφεύρεση της κοινωνίας των πολιτών

Όπως σημειώνει η εκπρόσωπος από το Επόμενο Βήμα στο τέλος της συνάντησης της ομάδας-εργασίας στις 29 Μαρτίου:

«...σήμερα είναι απαραίτητο να βρεθεί ένα νέο μοντέλο συνεργασίας μεταξύ κράτους, εθνικών οργανώσεων και διεθνών οργανισμών και αυτό γιατί η δουλειά του ενός επηρεάζει και εξαρτάται από τον άλλον. Καλώς ή κακώς μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι οργανώσεις θα πρέπει να βρουν την θέση τους, γεγονός που θα έπρεπε επίσης να μας προβληματίζει καθώς η πράξη φαίνεται πολύ πιο δύσκολη από την θεωρία. Αυτή είναι

και η πρόκληση, να βρεθεί σε αυτό το πλαίσιο, μια συντονισμένη πολιτική για την αντιμετώπιση της προσφυγικής κρίσης».

Η εντατικοποιημένη αλληλεξάρτηση και αλληλοσύνδεση μεταξύ των δρώντων, κρατικών και μη, που σύμφωνα με τον Trouillot (2001) αποτελεί χαρακτηριστικό της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης αναδεικνύει και μια άλλη διάσταση, αυτή της επανεφεύρεσης της κοινωνίας των πολιτών μέσω του διαρκούς προωθημένου ρόλου των μη κρατικών φορέων στην άσκησης εξουσίας και στην συνεχή ενίσχυση της διασύνδεσης κράτους και οργανώσεων, κυρίως σε επίπεδο χρηματοδότησης των μη από τους κρατικούς φορείς (Comaroff 2001).

Όπως αναγνωρίζεται, η εν λόγω επανεφεύρεση δεν συντελέστηκε εν κενώ ή τυχαία αλλά εξυπηρέτησε διάφορους στόχους, όπως η εμπέδωση του νέο-φιλελευθερισμού, ο περιορισμός του κρατισμού, η παγίωση της παρουσίας και της εμπλοκής θεσμών, μοντέλων διακυβέρνησης, διεθνών οργανισμών κ.α. στον λεγόμενο «Τρίτο Κόσμο» και όχι μόνο, γεγονός που όπως αναφέρθηκε ανωτέρω είχε ως αποτέλεσμα την σταδιακή διεύρυνση του πεδίου δραστηριοτήτων των ΜΚΟ στο εσωτερικό των κρατών, πέρα από την ανάπτυξη (development) και προς τομείς όπως ο εκδημοκρατισμός και τα ανθρώπινα δικαιώματα (Comaroff 2001, Ferguson 1994).

Στην ίδια συνάντηση η εκπρόσωπος της LOGOS σημειώνει:

«οι συνάδελφοι που έρχονται από διεθνείς οργανώσεις του εξωτερικού προφανώς δεν έχουν την εικόνα των αγώνων που έχουμε κάνει οι οργανώσεις στην Ελλάδα απέναντι στο κράτος προκειμένου να διαφυλάξουμε την θέση μας αλλά και να φτάσουμε σε ένα επίπεδο όπου μπορούμε να κάνουμε τις δράσεις μας χωρίς κάποια βασικά προβλήματα... Ως προς την αυτονομία επιτρέψτε μου να διαφωνήσω χωρίς να σημαίνει ότι θεωρώ πως οι οργανώσεις είναι τα φερέφωνα της κυβέρνησης.... Πιστεύω ότι η πραγματικότητα μας αναγκάζει να αναγνωρίσουμε μια μερική αυτονομία απέναντι στο κράτος, αν και πραγματικά δεν καταλαβαίνω πότε αυτό έγινε το βασικό μας διακύβευμα. Λέω μερική και όχι απόλυτη καθώς κάτι τέτοιο δεν είναι ρεαλιστικό, ακόμα και στην Ειδομένη όπου το κράτος λάμπει δια της απουσίας του και πολλές φορές υποκαθίσταται από φορείς, όπως η Frontex¹¹! Εκεί πραγματικά πόσο αυτόνομοι μπορούμε να είμαστε; Και το κακό είναι ότι εν τέλει η αυτονομία μας δεν περιορίζεται από την παρουσία αλλά μάλλον από την απουσία ουσιαστικά

¹¹Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.thepressproject.gr/article/85316/Sumfonia-Elladas---Frontex-gia-apostoli-prosopikou-stin-Eidomeni>

του κράτους όχι μόνο από τις συναντήσεις και τις διαβουλεύσεις μας αλλά και από τα πεδία».

Από τα παραπάνω εθνογραφικά αποσπάσματα διαφαίνεται ότι στην παρούσα συγκυρία το ζήτημα της αυτονομίας των ΜΚΟ και της κοινωνίας των πολιτών εν γένει, γίνεται όλο και πιο περίπλοκο όχι μόνο λόγω κρατικών αποφάσεων και πρακτικών αλλά και από την δράση υπερ-εθνικών φορέων και τον έντονο βαθμό στον οποίο οι εν λόγω δρώντες συνδέονται μεταξύ τους. Οι συγκεκριμένοι οργανισμοί δεδομένης της ανάληψης δράσης και της συνεργασίας τους με τους κρατικούς φορείς σε παραδοσιακά *κρατικούς* τομείς, όπως η νόμιμη άσκηση βίας και η φύλαξη των εθνικών συνόρων υποστηρίζεται ότι συνιστούν το μοντέλο της *παγκόσμιας διακυβέρνησης* (global governance) η οποία αφορά στην παγίωση μοντέλων και πολιτικών στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο σύστημα μέσω της διάδρασης και της αλληλοεξάρτησης παλιών και νέων δρώντων σε τοπικό, εθνικό, περιφερειακό και διεθνές επίπεδο (Merry 2011).

Συνεχίζοντας, η αναδίπλωση και η κατάρρευση της κρατικής εξουσίας στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης vis-à-vis της προωθημένης παρουσίας και δράσης των ΜΚΟ μοιάζει ελλιπής ως θέση καθώς φαίνεται να μην αναγνωρίζει το σύνολο των εμπλεκόμενων δρώντων, τον βαθμό και τον τρόπο με τον οποίο αυτοί συνδέονται μεταξύ τους. Βάσει του παραπάνω εθνογραφικού αποσπάσματος, υποστηρίζεται ότι η συνύπαρξη κράτους, διεθνών οργανισμών και ΜΚΟ δεν οδηγεί απαραίτητα και αποκλειστικά στην εξάλειψη της κρατικής εξουσίας. Πιο συγκεκριμένα, η δράση της Frontex στα θαλάσσια και χερσαία σύνορα της χώρας για την καταγραφή των νεοεισερχομένων, η εμπλοκή του NATO στην φύλαξη των θαλάσσιων συνόρων της χώρας¹², «η ενδεχόμενη συμμετοχή της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες στον κρατικό συντονισμό των δράσεων για την προσφυγική κρίση», σύμφωνα με εκπρόσωπο της Αρμοστείας στην συνάντηση στις 22 Μαρτίου, δεν αποκλείει τους αρμόδιους κρατικούς θεσμούς, , όπως το λιμενικό, την αστυνομία ή το νεοσυσταθέν συμβούλιο προσφυγικής και μεταναστευτικής πολιτικής¹³, αλλά μάλλον στηρίζεται στην εντατικοποίηση της αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης μαζί τους.

¹²Σχετικά με την παρουσία του NATO βλ. <http://tvxs.gr/news/ellada/ti-akribos-tha-kanei-nato-sto-aigaio>

¹³Ενδεικτικά σχετικά με το συμβούλιο προσφυγικής και μεταναστευτικής πολιτικής βλ. <http://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2175890/sistinete-kivernitiko-simvoulío-prosfigikis-ke-metanasteftikis-politikis>

Όπως σημειώνεται άλλωστε από τον Trouillot (2001) στο σύγχρονο παγκοσμιοποιημένο σύστημα το κράτος δεν εκλείπει, ωστόσο η *κρατική εξουσία μετατοπίζεται* πλέον μεταξύ του εθνικού και νέων πλέον υπέρ- ή/και διεθνών πεδίων, στα οποία οι σχέσεις ισχύος και οι ισορροπίες μεταξύ των δρώντων δεν είναι ούτε δεδομένες ούτε ιδανικές.

Στην ίδια λογική η Tina Wallace (2009) υπογραμμίζει τις αυξανόμενες και πιο περίπλοκες εξαρτήσεις που εντοπίζονται στις σχέσεις κυρίως των μη κρατικών δρώντων μεταξύ τους, οι οποίες συνδέονται ως επί το πλείστον με τις προτεραιότητες που τίθενται από πλευράς των χρηματοδοτικών φορέων, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση ή οι μεγάλοι διεθνείς οργανισμοί και τις αντίστοιχες πιέσεις που ασκούν στις ΜΚΟ, γεγονός που έχει ουσιαστικά και έμπρακτα αποτελέσματα στο παραγόμενο έργο των τελευταίων.

Σύμφωνα με την εκπρόσωπο της Ύπατης Αρμοστείας (UNHCR) κατά την διάρκεια της συνάντησης στις 29 Μαρτίου:

«το μεγαλύτερο μέρος της χρηματοδότησης των ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην προσφυγική κρίση προέρχεται από την Ευρωπαϊκή Ένωση, κυρίως μέσω της Επιτροπής, από μεγάλους διεθνείς διακρατικούς Οργανισμούς όπως η Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού, η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, η UNICEF και από διεθνείς ΜΚΟ όπως η Oxfam, η Save the Children κλπ. Θα θέλαμε να ενημερώσουμε τις παρευρισκόμενες οργανώσεις ότι σύντομα θα ανοίξει call for proposals στο πλαίσιο του European Commission's Humanitarian Aid and Civil Protection department (ECHO)... Βέβαια οι όροι υποβολής είναι συγκεκριμένοι και απευθύνονται αποκλειστικά σε διεθνείς ΜΚΟ οι οποίες όμως με την έγκριση του προγράμματος αναμένεται να προβούν στην σύναψη συνεργασιών με εθνικές οργανώσεις για την βέλτιστη υλοποίηση των προβλεπόμενων δράσεων... Τέτοιου είδους συνεργασίες προωθούνται από την Ύπατη Αρμοστεία, η οποία πάντα επιζητά ενισχυμένα συνεργατικά μοντέλα για την υλοποίηση κυρίως των μεγάλων προγραμμάτων!».

Ενδιαφέρον ωστόσο παρουσιάζει το γεγονός ότι η συγκεκριμένη ανακοίνωση προκάλεσε έντονες αντιδράσεις από πλευράς των εθνικών ΜΚΟ σε σχέση με τις διεθνείς οργανώσεις. Σε ανεπίσημο επίπεδο και μετά την λήξη του συγκεκριμένου meeting θέσεις όπως:

«αυτή είναι η αποικιοκρατία των διεθνών ΜΚΟ εις βάρος των εθνικών» ή «τα χέρια μας πλέον είναι πιο δεμένα... Θα πρέπει να βρεθεί τρόπος ώστε να μην έχουμε κανένα πάνω από το κεφάλι μας, ούτε το κράτος αλλά ούτε και οργανισμούς που είτε το mandate τους δεν τους επιτρέπει το ένα και το άλλο είτε δεν έχουν ιδέα του ελληνικού context... και τελικά οι όροι με τους οποίους κλείνει η συμφωνία μεταξύ οργάνωσης και χρηματοδότη δεν έχει το αποτέλεσμα που θα μπορούσε να έχει υπό άλλες συνθήκες στον επωφελούμενο πληθυσμό»

εκφράστηκαν έντονα από εκπροσώπους εθνικών ΜΚΟ τονίζοντας την διαφοροποίηση που εντοπίζεται εσωτερικά των φορέων που συνιστούν μέρος της κοινωνίας των πολιτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II: Το μωσαϊκό των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων

Κατά την διάρκεια της συνάντησης στις 22/3/2016 η εκπρόσωπος της Οργάνωσης Επόμενο Βήμα σημειώνει με απογοήτευση:

«Σήμερα έχουμε μπει όλοι στο ίδιο καζάνι. Κάτω από τον όρο ΜΚΟ ο καθένας πλέον καταλαβαίνει ό,τι θέλει. Από εθελοντές που βοηθούν ανιδιοτελώς ανυπεράσπιστους ανθρώπους μέχρι κακοπληρωμένους καλόκαρδους ή εξωφρενικά αμειβόμενους σε σχέση με τον βασικό μισθό της χώρας εργαζόμενους... εξαρτάται πως το βλέπει κανείς. Βεβαίως δεν λείπουν οι παραφωνίες σχετικά με οργανώσεις που συστήνονται μόνο για λόγους φοροαπαλλαγής και άλλα τέτοια. Θα έλεγα ότι ο χώρος βάλλεται από παντού, από δημοσιεύματα, ενίοτε από τους πολιτικούς, από εθελοντές που μας βλέπουν ως τα γρανάζια ενός συστήματος. Η αλήθεια είναι πως όλα παίζουν δυστυχώς και αυτό πιστεύω έχει συμβάλλει στο να υπάρχει μια απλουστευτική και ισοπεδωτική προσέγγιση του χώρου από την κοινωνία!»

Όπως υποστηρίζει ο Fischer (1997), στην διεθνή βιβλιογραφία η εννοιολόγηση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων με αρνητικό, ως τα μέσα προώθησης νέο-φιλελεύθερων πολιτικών ή με θετικό πρόσημο, ως οι μηχανισμοί αντίστασης στην επιβολή δυτικών αξιών, πολιτικών και πρακτικών, σχετίζεται άμεσα με την θέση και τις επιδιώξεις του ατόμου που τις προσδιορίζει και τις μελετά. Παρόλα αυτά, αναγνωρίζεται ότι επικρατεί «μια γενικευμένη άποψη σύμφωνα με την οποία οι ΜΚΟ συνιστούν τις μαγικές σφαίρες στα μεγάλα κοινωνικά ζητήματα με τα οποία ασχολούνται.. ότι κάνουν καλό καθώς είναι απαλλαγμένες από την πολιτική της κυβέρνησης ή την απληστία της αγοράς» (1997: 442).

Στο ίδιο πνεύμα ο Schuller επισημαίνει παραστατικά ότι σύμφωνα με την επικρατούσα ιδέα οι ΜΚΟ παρουσιάζονται ως ο στόκος με τον οποίο, στο πλαίσιο της σύγχρονης παγκοσμιοποίησης, καλύπτονται σημαντικά κενά των σύγχρονων κοινωνιών σε τομείς όπως η ανάπτυξη, ο εκδημοκρατισμός, τα ανθρώπινα δικαιώματα κλπ., τα οποία μολονότι παραδοσιακά αποτελούσαν αντικείμενο κρατικής ευθύνης, πλέον επιλαμβάνονται από μη πολιτικούς δρώντες, τις οργανώσεις, γεγονός που συμβάλλει στην *αποπολιτικοποίηση* συγκεκριμένων κοινωνικών ζητημάτων (2009: 87).

Στην σύγχρονη προσφυγική συγκυρία στην Ελλάδα, η παραπάνω εικόνα φαίνεται να αναπαράγεται τόσο μέσα από τον λόγο των ίδιων των εκπροσώπων των ΜΚΟ στις θεματικές συναντήσεις της UNHCR όσο και από δηλώσεις κρατικών εκπροσώπων.

Πιο συγκεκριμένα, όπως συνεχίζει η εκπρόσωπος της οργάνωσης Επόμενο Βήμα στην ίδια συνάντηση:

«ασχολούμαστε αυστηρά με τομείς όπου το κράτος έχει αφήσει κενά για τα οποία εδώ και δεκαετίες έχει καταδικαστεί σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο», «δεν επιβάλουμε εμείς την παρουσία μας στα πεδία αλλά οι ανάγκες που προκύπτουν στα σημεία όπου βρίσκονται οι πρόσφυγες και οι μετανάστες, η αδυναμία των κρατικών φορέων να τις αντιμετωπίσουν και η δική μας εμπειρία και τεχνογνωσία να στηρίζουμε τον συγκεκριμένο πληθυσμό».

Επιπλέον, στην ίδια λογική ο Γενικός Γραμματέας Μεταναστευτικής Πολιτικής, Γιάννης Μουζάλας χαρακτηριστικά αναφέρει σε συνέντευξη του:

«...στην Ειδομένη δεν υπήρχε η νομική δυνατότητα να φτιάξει το κράτος camp Για τον λόγο αυτό ήρθαμε σε επαφή με Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και την UNHCR, να καλύψουν αυτό το κενό και εκείνες ανταποκρίθηκαν»¹⁴.

Εντούτοις, όπως σημειώνεται στην διεθνή βιβλιογραφία (Schuller 2009, Fischer 1997, Alvarez 2009, Roy 2011) η παραπάνω προσέγγιση των ΜΚΟ συνδέεται άμεσα με το φαινόμενο της ΜΚΟ-ποίησης (NGO-ization) το οποίο αφορά αφενός στην διασπορά των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων σε παγκόσμιο επίπεδο και αφετέρου στις αλλαγές που αυτή επέφερε εσωτερικά της κοινωνίας των πολιτών και στις σχέσεις των φορέων- μελών της, ήτοι των συλλογικοτήτων, κοινωνικών κινημάτων, ομάδων, ΜΚΟ κλπ. Πιο συγκεκριμένα, κατά τις δεκαετίες '80 και '90 η έντονη εσωτερική θεσμοποίηση και επαγγελματοποίηση της κοινωνίας των πολιτών και των κοινωνικών κινημάτων, τα οποία ήταν ιδιαίτερα ενεργά κατά την προηγούμενη περίοδο και χαρακτηρίζονταν για την έντονη πολιτική και ακτιβιστική διάσταση της δράσης τους, είχαν ως αποτέλεσμα την σταδιακή καθιέρωση των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων, εσωτερικά της κοινωνίας των πολιτών, γεγονός που οδήγησε στην διάβρωση του πολιτικού ακτιβισμού των προηγούμενων κινημάτων σε επαγγελματική καριέρα και του κοινωνικο-πολιτικού και οικονομικού χαρακτήρα των

¹⁴<http://www.skai.gr/player/TV/?mmid=271574> (08:28-10:25)

διαφόρων ζητημάτων σε ξεκάθαρα τεχνικό. Η εμπλοκή και η προωθημένη δράση των ΜΚΟ σε τομείς που άνηκαν στην σφαίρα ευθύνης του κυρίαρχου έθνους-κράτους, ακόμα και υπό την έννοια της φαντασιακής κατασκευής, ενέτειναν την *αποπολιτικοποίηση* συγκεκριμένων κοινωνικών θεμάτων, την αντιμετώπιση τους ως προβλήματα διακριτά μεταξύ τους που επιζητούν επαγγελματική προσέγγιση και αποσπασματικές και τεχνικές λύσεις (Schuller 2009, Alvarez 2009).

i. Οι ΜΚΟ και το *apolitik* τους έργο

Εντούτοις, υποστηρίζεται ότι το επιχείρημα περί του α-πολίτικού χαρακτήρα των οργανώσεων συνιστά μια στερεοτυπική αντίληψη που έγκειται στην βάση της φαντασιακής ενδιάμεσης θέσης των ΜΚΟ μεταξύ κράτους και πληθυσμού και στον αντίστοιχα α-πολίτικο ρόλο τους ως δρώντες παροχής κοινωνικών υπηρεσιών (Tiktin 2006). Η εν λόγω προσέγγιση βρίσκεται σε πλήρη αρμονία με την ατζέντα του σύγχρονου νέο-φιλελεύθερου παγκοσμιοποιημένου συστήματος, σύμφωνα με την οποία οι παρεχόμενες από τις οργανώσεις υπηρεσίες συνιστούν *απλά υπηρεσίες* αποκομμένες από τα κοινωνικοπολιτικά αιτήματα, σχέσεις και τις κοινωνικές ομάδες που τις επιδιώκουν (Sharma & Gupta 2007: 271) και οι ΜΚΟ *απλοί* φορείς-πάροχοι των συγκεκριμένων υπηρεσιών, ανεπηρέαστοι από τις όποιες σχέσεις ισχύος επικρατούν (Schuller 2009). Ωστόσο, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η παραπάνω προσέγγιση δεν φαίνεται να υιοθετείται στον ίδιο βαθμό και για τους ίδιους λόγους από τους εκπροσώπους τους που συμμετείχαν στις συναντήσεις που αποτελέσαν το πεδίο έρευνας της παρούσας εργασίας.

Ειδικότερα, στην συνάντηση στις 22 Μαρτίου η εκπρόσωπος του ελληνικού τμήματος της UniDoc αναφέρει:

«πιστεύω ότι αυτή η φάση δεν είναι ούτε πολιτικό ούτε κοινωνικό φαινόμενο είναι ανθρωπιστικό. Δεν υπάρχει αυτή η πολυτέλεια λόγω των σοβαρών αναγκών που προκύπτουν και των πραγμάτων που πρέπει να γίνουν. Έστω ότι είναι πολιτικό, δεν πιστεύω ότι αυτή την στιγμή θα βοηθήσει κάπως τον χώρο να σκέφτεται έτσι. Μια σημαντική κριτική που έχει αδίκως δεχθεί η οργάνωση μας αφορά στην σύσταση των πολυϊατρείων μας κυρίως στις φτωχές περιοχές του Πειραιά...για την κάλυψη των βασικών αναγκών του πάσχοντα πληθυσμού!»

Η υπερθεμάτιση της σημασίας ανάληψης άμεσης δράσης με στόχο την κάλυψη βασικών αναγκών μιας συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας, της *ομάδας-στόχος*, υποστηρίζεται ότι αντανακλά την λογική πίσω από την δραστηριοποίηση των λεγόμενων ΜΚΟ- παρόχων υπηρεσιών (service providers). Στην διεθνή βιβλιογραφία ο συγκεκριμένος ρόλος των οργανώσεων έχει συνδεθεί με αναπτυξιακά προγράμματα (development projects) που υλοποιούνται κυρίως σε μη δυτικά κοινωνικο-πολιτικά πλαίσια και αφορούν ως επί το πλείστον σε τομείς όπως η γεωργία, η εκπαίδευση και η υγεία, στην βάση της ανεπάρκειας της κρατικής εξουσίας να εξασφαλίσει τα απαραίτητα για την ευημερία του πληθυσμού της (Lewis 2001:109).

Από την άλλη, στην ίδια συνάντηση ο εκπρόσωπος του Christ Refugee Service αναφέρει ότι

«...αυτός είναι ο λόγος που για μένα οι οργανώσεις με το κράτος θα πρέπει να συνδιαλέγονται και να αλληλεπιδρούν σε ένα επίπεδο αμοιβαίου σεβασμού και συνεργασίας, δεν είναι πολιτικά ουδέτερο το έργο μας!»

Επίσης, η εκπρόσωπος από το Επόμενο Βήμα σε συζήτηση πριν την έναρξη της συνάντησης στις 4 Απριλίου σημειώνει:

«ως οργάνωση-μέλος της κοινωνίας των πολιτών δεν μπορούμε να παραμένουμε απαθείς απέναντι σε πολιτικές επιλογές που έχουν άμεση επίπτωση στον επωφελούμενο πληθυσμό. Πως μπορεί να αμφισβητηθεί η πολιτική διάσταση του έργου μας όταν βγάζουμε μεμονωμένα ή συνυπογράφουμε δελτία τύπου σχετικά με φλέγοντα θέματα όπως η στέγαση των προσφύγων και των μεταναστών; Εμείς πάντως δεν την αρνούμαστε, ούτε και οι υπόλοιποι συνάδελφοι πιστεύω».

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι προκύπτει μια διαφορετική διάσταση του ρόλου και του έργου των ΜΚΟ σε σχέση με τις οργανώσεις- παρόχους υπηρεσιών. Οι παραπάνω εκπρόσωποι φαίνεται να αυτοπροσδιορίζονται περισσότερο ως «υπερασπιστές δικαιωμάτων» (advocates), αναγνωρίζοντας τον έντονο πολιτικό χαρακτήρα της δράσης τους.

Στο πλαίσιο της τυπολογίας του Najam, οι οργανώσεις- υπερασπιστές δικαιωμάτων δεν στοχεύουν απλώς στην υλοποίηση προγραμμάτων και στην αντιμετώπιση μεμονωμένων αναγκών αλλά επιχειρούν μέσω της δυναμικής τους δράσης να ασκήσουν πίεση για την μεταβολή του status quo υπέρ των μη κυρίαρχων και

κοινωνικά πιο αποκλεισμένων τάξεων (Lewis 2001: 150)¹⁵. Σε κάθε περίπτωση όμως και ανεξαρτήτως κατηγοριοποίησης υποστηρίζεται ότι οι οργανώσεις συμμετέχουν «στην σύλληψη, στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση δημόσιας δράσης» γεγονός που τις καθιστά πολιτικούς δρώντες κατά την άσκηση του έργου τους (Lewis 2001:109).

Μέσω των προγραμμάτων που υλοποιούν οι ΜΚΟ είτε ως φορείς-πάροχοι είτε ως υπερασπιστές δικαιωμάτων αφενός αναπαράγονται και εμπεδώνονται επιπλέον στερεότυπα κυρίως σε σχέση με το κράτος στο έδαφος του οποίου οι οργανώσεις παρέχουν την ανθρωπιστική βοήθεια και αφετέρου προσφέρονται φαινομενικά τεχνικές λύσεις σε καλά *κρυμμένα* πίσω από τον λόγο περί ανάπτυξης (development discourse) ευαίσθητα πολιτικά ζητήματα. Το γεγονός αυτό, όπως σημειώνει ο Ferguson (1994), επιβεβαιώνει την δράση των ΜΚΟ όχι όμως ως *apolitik*, *αποπολιτικοποιημένους* αλλά ως *antipolitics* δρώντες, υπό την έννοια της συστηματικής υποβάθμισης και αντικατάστασης σε επίπεδο κυρίαρχου λόγου των πολιτικών και κοινωνικό-οικονομικών θεμάτων από τεχνικά προσδιορισμένα διακριτά προβλήματα και ανάγκες τόσο από τις ίδιες τις οργανώσεις όσο και από άλλους κυρίαρχους φορείς.

Συνεχίζοντας στην ίδια λογική, η Timmer (2010), μελετώντας τις σχέσεις ισχύος που δημιουργούνται μεταξύ ΜΚΟ και *επωφελούμενων* σημειώνει ότι ο *antipolitics* χαρακτήρας της δράσης των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων εν τέλει συνιστά, μεταξύ άλλων και το πλαίσιο κατασκευής, αναπαραγωγής και εμπέδωσης της ανάγκης, ήτοι της υπηρεσίας ή του αγαθού που πρέπει άμεσα να παρασχεθεί αλλά και του ίδιου του *ατόμου σε ανάγκη* (needy person). Με άλλα λόγια, η *ανάγκη* πλέον αποτελεί το βασικό κριτήριο με το οποίο προσδιορίζεται από πλευράς οργανώσεων μια ολόκληρη κοινωνική ομάδα, η ομάδα-στόχος, οι *επωφελούμενοι* ή *πελάτες* (beneficiaries/ clients) ως το *ανθρωπιστικό* τους *έργο* (project).

¹⁵Ο Najam επιχειρεί την εξής τυπολογία των ΜΚΟ στην βάση της δράσης που αναλαμβάνουν και του επιδιωκόμενου αποτελέσματος: i) οργανώσεις-πάροχοι (που στοχεύουν στην κάλυψη άμεσων αναγκών), ii) οργανώσεις-υπερασπιστές (που στοχεύουν στην άσκηση πίεσης στην πολιτεία για μεταβολή πολιτικών και κοινωνικο-οικονομικών αδικιών), iii) οργανώσεις καινοτομίας (που στοχεύουν στην προώθηση και παγίωση καινούργιων εναλλακτικών μεθόδων και διαδικασιών), iv) οργανώσεις ελέγχου (που στοχεύουν στην άσκηση ελέγχου τήρησης του πλαισίου δικαίου κατά την άσκηση κυβερνητικών πολιτικών και πρακτικών) (Lewis 1999: 142-182).

ii. Οι ΜΚΟ ως πανάκεια στην κρατική γραφειοκρατία

«Δεν είναι μόνο η τεχνογνωσία, η πολυετής εμπειρία, το ανθρώπινο δυναμικό και οι πόροι που διαθέτει η οργάνωση μας αλλά και το γεγονός ότι όλα αυτά μπορούν να παρασχεθούν άμεσα και αποτελεσματικά προκειμένου να μην βρισκόμαστε συνέχεια σε μια κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Το κράτος δεν μπορεί και πιστεύω δεν θέλει να κινηθεί με τους ίδιους ρυθμούς για διάφορους λόγους. Ένας βασικός είναι η τεράστια γραφειοκρατία της ελληνικής δημόσιας διοίκησης που το καθιστά φοβερά αργό σε σχέση με τις εξελίξεις που συμβαίνουν όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.... Απλά να επισημάνω ότι τελικά συμπληρώσαμε και στείλαμε την φόρμα πιστοποίησης στο Υπουργείο, όπως και πολλές άλλες οργανώσεις, απ' ότι ξέρω. Περισσότερο να πω ότι περιμένουμε εδώ και ένα μήνα περίπου για να μουν οι απαραίτητες σφραγίδες και υπογραφές προκειμένου να εγκριθεί η παρουσία μας στο Ελληνικό και να επαναλειτουργήσουμε εκεί», σημειώνει η εκπρόσωπος των Christ Refugee Services, στην συνάντηση των φορέων στις 26 Απριλίου.

Το παραπάνω επιχείρημα, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αντανakλά μια συγκριτική, αντιπαραθετική εννοιολόγηση του κράτους και των ΜΚΟ ως προς την αποτελεσματικότητα της δράσης τους με βασικό άξονα τον βαθμό στον οποίο η τελευταία αφορά σε γραφειοκρατικές διαδικασίες. Με άλλα λόγια, ο λόγος του συγκεκριμένου εκπροσώπου φαίνεται να αναπαράγει μια στερεοτυπική εικόνα που αφορά στο ρόλο και στην δράση των ΜΚΟ και έγκειται στην *λειτουργική* τους *ευελιξία* και στην έλλειψη γραφειοκρατικών αγκυλώσεων, γεγονός που θεωρητικά τις καθιστά πιο παραγωγικές και πιο αποτελεσματικές από τους κρατικούς φορείς στην υλοποίηση των δράσεων που έχουν αναλάβει στο πλαίσιο των προγραμμάτων τους (Lewis 2003).

Από την άλλη, η σχέση κράτους και σύγχρονης γραφειοκρατίας απαντάται σε μεγάλο μέρος της διεθνούς βιβλιογραφίας όπου αναλύεται η σύνδεση της δημόσιας γραφειοκρατίας και της ίδιας της κρατικής εξουσίας, όπως υποστηρίζεται ότι συμβαίνει στην περίπτωση της φόρμας πιστοποίησης των φορέων που παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και της άσκησης κρατικής εξουσίας στην χορήγηση άδειας εισόδου στους προσφυγικούς καταυλισμούς. Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με τον Hull (2012) το κράτος, οι θεσμοί και οι μηχανισμοί του έχουν την δυνατότητα να

αναπαράγονται, να εμπεδώνονται και να ενσωματώνονται σε γραφειοκρατικά έγγραφα, σφραγίδες, λογότυπα, υπογραφές, πιστοποιητικά κλπ, γεγονός που τους επιτρέπει να εισέρχονται στο κοινωνικό πεδίο και να επηρεάζουν με αυτόν τον τρόπο τις ζωές των υποκειμένων. Υπό αυτό το πρίσμα υποστηρίζεται ότι στο πλαίσιο της δημόσιας γραφειοκρατίας, το ίδιο το κράτος αποδομείται και επανεννοιολογείται πλέον σε επίπεδο *έγγραφου καθεστώτος* (documentary regime).

Όπως σημειώνεται ωστόσο στην παραπάνω συνάντηση από την εκπρόσωπο της οργάνωσης Νομική Δράση για τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες:

«θα πρέπει οι οργανώσεις που υλοποιούν μεγάλα, προγράμματα να βρουν επίσης τους τρόπους ώστε να κινηθούν γρήγορα και να μην αναλώνονται στην τεράστια χαρτούρα των συγκεκριμένων προγραμμάτων... είναι απαραίτητο να βρεθούν άμεσα λύσεις για τις συνθήκες υγιεινής μέσα στους καταυλισμούς, την ουσιαστική τους φύλαξη, την προστασία του διαμέροντα πληθυσμού από εγκληματικές ομάδες, smugglers, traffickers που παρεισφρέουν μέσα στα camps... δραστηριότητες που λόγω του κόστους τους δεν μπορούν να αναληφθούν αυτή την στιγμή ούτε από το κράτος ούτε από τους εθελοντές... Όταν μια ανάγκη είναι δεδομένη και ορατή δεν θα έπρεπε να χρειάζονται όλες αυτές οι εκθέσεις αξιολόγησης και όλες αυτές οι χρηματοδοτικές εγκρίσεις για να δικαιολογήσουν την συγκεκριμένη δαπάνη».

Σε συνέχεια αυτού του σχολίου ο υπεύθυνος υλοποίησης των προγραμμάτων της ΜΚΟ LOGOS στην Αττική αναφέρει:

«η συνάδελφος έθιξε ένα πολύ σημαντικό θέμα στο οποίο θέλω να σταθούμε καθώς στην συνάντηση παρευρίσκονται και χρηματοδοτικοί οργανισμοί. Δεν είναι εφικτό να υπάρχει ουσιαστική παρακολούθηση του πεδίου και την ίδια στιγμή να πρέπει να συγκεντρωθούν όλα αυτά τα στατιστικά στοιχεία σε αυτή τους την λεπτομέρεια, να εκπονούνται όλες αυτές οι πολύ τεχνικές εκθέσεις για την καταβολή δόσεων κλπ. Αντιλαμβάνομαι ότι τα ποσά πλέον που διαχειρίζονται οι ΜΚΟ είναι πρωτοφανή για τα ελληνικά δεδομένα και θα πρέπει να υπάρχουν πιο ενισχυμένοι ελεγκτικοί μηχανισμοί και εμάς μας αγχώνει το γεγονός αυτό αλλά χρειάζεται προσοχή διαφορετικά θα πνιγούμε μέσα σε όλη αυτή την γραφειοκρατία».

Στην βάση των ανωτέρω η γραφειοκρατία φαίνεται να μην είναι τελικά ένα αμιγώς κρατικό φαινόμενο και η λειτουργική ευελιξία των ΜΚΟ όχι τόσο αυτονόητη και δεδομένη.

Όπως σημειώνει η Tina Wallace στο πλαίσιο των νέων εργαλείων διαχείρισης των προγραμμάτων που υλοποιούνται από τις ΜΚΟ παρατηρείται μια συνεχής απαίτηση από τους χρηματοδοτικούς οργανισμούς, είτε πρόκειται για κρατικούς φορείς είτε για διεθνείς οργανισμούς, για περισσότερες γραφειοκρατικές εκθέσεις, φαινομενικά ορθολογικές, οι οποίες ωστόσο λόγω της πολύ τεχνικής τους γλώσσας και του περιορισμένου χρόνου σύνταξης τους διακρίνονται από ελλιπή στοιχεία, αντιφάσεις και σύγχυση. Το γεγονός αυτό έχει αποξενώσει τα στελέχη των οργανώσεων από το πεδίο δράσης σωματικά, πνευματικά και συναισθηματικά καθώς «φαίνεται... να υπάρχει κάποια αποδοχή... ίσως και απάθεια σχετικά με τα ολοένα και σφιχτότερα πλαίσια διαχείρισης της αναπτυξιακής βοήθειας» (2009: 48-49).

Σε αντίθεση με την *απάθεια* που εισηγείται η Wallace το παραπάνω εθνογραφικό επιχείρημα μελετάται υπό το πρίσμα της ανάλυσης της Navaro Yasin, η οποία αναδεικνύει την έντονη επιτελεστική διάσταση των γραφειοκρατικών εγγράφων τα οποία συνιστούν «συν-αισθηματικά φορτισμένα φαινόμενα» (*affectively loaded phenomena*) (2007: 81), ικανά να *δρουν* και να προκαλούν αντιδράσεις, συμπεριφορές και συναισθήματα, όπως άγχος, φόβος και περιφρόνηση στα υποκείμενα. Μολονότι η σχετική ανάλυση της Navaro Yasin εξετάζει την σύγχρονη γραφειοκρατία *vis-à-vis* της κρατικής εξουσίας, βάσει των εθνογραφικών παραδειγμάτων υποστηρίζεται ότι αντίστοιχα συν-αισθήματα (*affective energies*) (Navaro Yasin 2007: 81) μπορούν να προκληθούν και από την γραφειοκρατία που εντοπίζεται στις σχέσεις και στην δράση κρατικών και μη- φορέων.

«Μετά από κάθε συνάντηση προκύπτει και μια καινούργια φόρμα της Ύπατης που πρέπει να συμπληρώσουμε για να κάνουμε αυτά που είναι να κάνουμε στα πεδία. Είναι τόσες πολλές πια αυτές οι φόρμες που ούτε που ξέρω από ένα σημείο και ύστερα τι γράφω» σημειώνει στο τέλος της συνάντησης ο εκπρόσωπος της LOGOS.

Κλείνοντας, αξίζει να αναφερθεί ότι πέρα από τον αμιγώς κρατικό χαρακτήρα της γραφειοκρατίας ως *κοινωνικό φαινόμενο* προβληματοποιείται επίσης το γεγονός ότι συνίσταται απαραίτητα σε ορθολογικές διαδικασίες και μέσα (Sharma & Gupta 2007: 49-71). Όπως υποστηρίζει η Sandvik (2011) η γραφειοκρατία που απαντάται στο έργο των οργανώσεων κατά την παροχή της ανθρωπιστικής τους βοήθειας και όχι μόνο, διακρίνεται από έντονη αποσπασματικότητα και έλλειψη εσωτερικής συνοχής.

Στο αυτό το πλαίσιο, το έργο των οργανώσεων μολονότι περιγράφεται σε πολυσέλιδα εγχειρίδια τα οποία τα στελέχη και οι εργαζόμενοι καλούνται να ακολουθήσουν κατά την διεκπεραίωση των καθημερινών τους εργασιών, στην πράξη φαίνεται να βασίζεται περισσότερο σε μη ορθολογικές διαδικασίες λήψης αποφάσεων σύμφωνα με τα εκάστοτε προσωπικά κριτήρια των *humanitarians*. Συμπληρωματικά αξίζει να αναφερθεί ότι το γεγονός αυτό, όπως σημειώνεται, έγκειται σε διάφορους λόγους όπως ο μεγάλος όγκος εργασίας των ΜΚΟ που δεν επιτρέπει την ενδελεχή προετοιμασία και κατάρτιση των απασχολούμενων πάνω στις ιδιαίτερες συνθήκες των πεδίων στα οποία δραστηριοποιούνται, η περιορισμένη εσωτερική καθοδήγηση από πιο υψηλόβαθμα και έμπειρα στελέχη, η συνήθως δυσλειτουργική οργανωτική δομή των οργανώσεων κλπ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ: Η βιο-νομιμοποίηση των διαμενόντων στους καταυλισμούς

μέσα από το έργο των ΜΚΟ

Σε συνέχεια των όσων έχουν αναφερθεί για το φαινόμενο της ΜΚΟ-ποίησης, ήτοι την αριθμητική διασπορά των οργανώσεων σε διεθνές επίπεδο, την βαθμιαία διεύρυνση του πεδίου δραστηριοποίησης τους, την θεσμοποίηση και την συστηματική επαγγελματοποίηση των διαδικασιών και των δράσεων τους, το τρέχον κεφάλαιο εξετάζει πως ο συγκεκριμένος επαγγελματικός λόγος και δράση συνδέονται με την νομιμοποίηση του μετακινούμενου πληθυσμού vis-à-vis της πολιτικής στέγασης στους νεοσυσταθέντες καταυλισμούς στην ηπειρωτική Ελλάδα¹⁶.

Στο σημείο αυτό, σκόπιμη κρίνεται η συνοπτική αναφορά στο ιστορικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συντελέστηκε η ίδρυση και η λειτουργία των εν λόγω καταυλισμών. Πιο αναλυτικά, το κλείσιμο της βαλκανικής οδού στις αρχές Μαρτίου 2016 σε συνδυασμό με τον αριθμό των μετακινούμενων που συνέχιζε να φτάνει με αυξητικούς ρυθμούς στα ελληνικά νησιά οδήγησαν στον *εγκλωβισμό* χιλιάδων ανθρώπων στην ελληνική ενδοχώρα. Η συγκεκριμένη κατάσταση επιβαρύνθηκε σε σημαντικό βαθμό λόγω της κοινής δήλωσης ΕΕ-Τουρκίας, άμεσο αποτέλεσμα της οποίας ήταν ο περαιτέρω *εγκλωβισμός* όσων εισήλθαν στην Ελλάδα μετά τις 20 Μαρτίου 2016 και τις σημαντικές καθυστερήσεις στην υλοποίηση άλλων διαδικασιών *νόμιμης* μετακίνησης όπως η Ευρωπαϊκή Οδηγία Μετεγκατάστασης Προσφύγων από την Ελλάδα σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες¹⁷.

Ως αποτέλεσμα, το ζήτημα της στέγασης των μετακινούμενων αποτέλεσε τη

¹⁶Ενδεικτικά για την γεωγραφική διασπορά των συγκεκριμένων καταυλισμών βλ. <http://rse-smi.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=d5f377f7f6f2418b8ebadaae638df2e1>.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η βασική τους διαφορά τα hotspots στα νησιά εντοπίζεται στον μη κλειστό χαρακτήρα τους ως δομές. Βάσει του πρόσφατου Προεδρικού Διατάγματος 4375/2016 αρμόδιος φορέας για την λειτουργία τους ορίζεται η Υπηρεσία Πρώτης Υποδοχής και Ταυτοποίησης (ΥΠΥΤ). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/nomos-4375-2016-phek-51-a-3-4-2016.html>

¹⁷Ενδεικτικά βλέπε την σχετική έκθεση της Διεθνούς Αμνηστίας https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiE1oDMu_NAhVEWBQKHes_BJ0QFghfMAk&url=https%3A%2F%2Fwww.amnesty.org%2Fdownload%2FDocuments%2FEUR2537782016ENGLISH.PDF&usq=AFQjCNF-X3NLCK8PzJfdXJ8yPSFmRvVf4g&sig2=nQFRhiD0kkwy2jT1PAqhA&bvm=bv.127178174,d.d24. Επίσης για την Ευρωπαϊκή Οδηγία Μετεγκατάστασης βλ. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/2_eu_solidarity_a_refugee_relocation_system_en.pdf

«νέα πρόκληση στην προσφυγική κρίση» όπως αναφέρεται στην συνάντηση στις 29 Μαρτίου από την εκπρόσωπο της οργάνωσης «Επόμενο Βήμα»:

«για την οποία πάλι η ελληνική πολιτεία είναι τελείως απροετοίμαστη παρά τις προειδοποιήσεις μας. Η οργάνωση μας ήδη από την άνοιξη του 2015 είχε θίξει σε δημόσιο και επίσημο επίπεδο την ανάγκη εξεύρεσης αξιοπρεπών χώρων διαμονής χωρίς βέβαια να ακουστόμε!».

Στις 27 Μαρτίου, η οριστική εκκένωση του άτυπου καταυλισμού της Ειδομένης έκανε προφανές ότι:

«τα κορμιά τελικά είναι πιο πολλά από τις σκηνές και πως τα μαθηματικά... απλά δεν βγαίνουν. Όλοι πλέον γνωρίζουμε ότι οι υπάρχουσες θέσεις δεν φτάνουν για όλους.... Η κατάσταση μέσα στους καταυλισμούς είναι εκρηκτική, οι εντάσεις μεταξύ Σύρων και Αφγανών, Αφγανών και Ιρακινών, Ιρακινών και Πακιστανών είναι καθημερινό φαινόμενο, γεγονός που κάνει ακόμα πιο δύσκολα τα πράγματα για τον ευάλωτο πληθυσμό που διαμένει στα camps. Βλέπουμε πολλές οικογένειες να φεύγουν από τους καταυλισμούς λόγω της έλλειψης προστασίας και να επιλέγουν την αστεγία!... Το θέμα είναι πως συνεχίζουμε, ποια είναι η στάση μας απέναντι πρωτίστως στους ευάλωτους και στο να γίνουν οι καταυλισμοί βιώσιμοι χώροι διαμονής; Οι προκλήσεις και οι ιδιαιτερότητες που παρουσιάζουν είναι πολλές, ιδιαίτερα λόγω της έκτακτης ανάγκης που προέκυψε μετά από το κλείσιμο των συνόρων! Από την πολυετή επαγγελματική μας εμπειρία σε αντίστοιχα camps στην Αφρική... πιστεύουμε ότι η ευαλωτότητα πρέπει να αποτελέσει το βασικό κριτήριο στέγασης...»

σημειώνει ο εκπρόσωπος του διεθνούς τμήματος της UniDoc στο κλείσιμο της ίδιας συνάντησης.

i. Η ευαλωτότητα ως κριτήριο της πολιτικής στέγασης στην Ελλάδα

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι ο λόγος του συγκεκριμένου εκπροσώπου περί προτεραιοποίησης της στέγασης του μετακινούμενου πληθυσμού στην βάση της ευαλωτότητας, ο οποίος συμπληρωματικά αξίζει να αναφερθεί ότι έγινε αποδεκτός από την πλειοψηφία των παρευρισκόμενων στην συνάντηση οργάνωσης, αντικατοπτρίζει την λογική μιας πολιτικής οικονομίας

και επιλογής *κορμιών* δεδομένων των ελλειπών διαθέσιμων υποδομών και χώρων διαμονής και της έκτακτης ανάγκης που παρουσιάστηκε με το επίσημο κλείσιμο της βαλκανικής οδού. Ο εκπρόσωπος προβαίνει σε περαιτέρω κατηγοριοποίηση και ιεράρχηση του μετακινούμενου πληθυσμού, βάσει των οποίων η πολιτική στέγασης θα πρέπει να σχεδιασθεί και να υλοποιηθεί. Το γεγονός αυτό φαίνεται να αντανakλά την λογική ιεράρχησης της ίδιας της ζωής σε μορφές που θεωρούνται κοινωνικά βιώσιμες, αξιοβίωτες και μη που επιδιώκεται στο πλαίσιο των διεθνικών συστημάτων γνώσης-εξουσίας, όπου δραστηριοποιούνται κρατικοί, υπερεθνικοί φορείς, επαγγελματίες αλλά και μη κυβερνητικές οργανώσεις και οργανισμοί ανθρωπιστικής αρωγής (Αθανασίου & Τσιμουρήs 2013).

Υπό αυτό το πρίσμα, χρήσιμη εμφανίζεται η φουκωϊκή προσέγγιση της εξουσίας ως σύνολο σχέσεων όχι απαραίτητα εξαναγκαστικού χαρακτήρα η οποία αφορά αφενός σε συστήματα γνώσης τα οποία κάθε φορά προσδιορίζουν και εννοιολογούν το *ανθρώπινο* καθιστώντας έτσι την *ζωή* το αντικείμενο τους και αφετέρου σε τρόπους υποκειμενοποίησης μέσω των οποίων κατασκευάζονται ταυτότητες/κατηγορίες στις οποίες εγκλείονται τα υποκείμενα (Αθανασίου 2007:18). Σύμφωνα με την Ong, η επιστημονική, επαγγελματική γνώση αποτελεί «τμήμα ενός ευρύτερου προγράμματος εξουσίας» προκειμένου να κατασκευαστεί το *βιοπολιτικό υποκείμενο* (Αθανασίου 2011:605), διαδικασία που επιτυγχάνεται στο επίπεδο της *μικροφυσικής* της εξουσίας, της *βιοπολιτικής*, μέσω της στρατηγικής χρήσης διαφόρων τομέων γνώσης, εργαλείων και μεθόδων με στόχο την διαχείριση του πληθυσμού. Το βιοπολιτικό υποκείμενο συνιστά το *πειθήνιο σώμα* το οποίο η εξουσία επιζητά όχι να εξαναγκάσει αλλά να συγκροτήσει και να αναπαράξει, επενδύοντας το με συγκεκριμένες ιδιότητες προκειμένου να κατασταθεί διαχειρίσιμο, ελέγξιμο και κοινωνικά ορατό (Αθανασίου 2011:592).

Στην παρούσα προσφυγική συγκυρία η παραπάνω ανάλυση φαίνεται καίρια καθώς όπως ενδεικτικά υπογραμμίζεται από τον εκπρόσωπο της οργάνωσης Christ Refugee Service στην συνάντηση στις 10 Μαΐου:

«διαθέτουμε τα απαραίτητα εργαλεία, Πρότυπες Λειτουργικές Διαδικασίες, εργαλεία αξιολόγησης καλών πρακτικών, τυποποιημένες φόρμες καταγραφής κ.α. για να αναλάβουμε την καταγραφή του πληθυσμού που βρίσκεται αυτή την στιγμή είτε εντός είτε εκτός καταυλισμών και να προκύψει μια χρήσιμη λίστα βάσει της οποίας

θα ξέρουμε ποιος είναι που και θα αποφασισθεί ποιος θα πρέπει κατά προτεραιότητα να μεταφερθεί σε ποιο camp. Στόχος αυτής της προσπάθειας θα πρέπει να είναι η όσο το δυνατό λιγότερη ταλαιπωρία των ανθρώπων και γι αυτό είναι σημαντικό η διαδικασία στέγασης τους να ολοκληρωθεί άμεσα»

Στην συνέχεια της συνάντησης, η εκπρόσωπος της UNHCR συμπληρώνει:

«θα θέλαμε να ενημερώσουμε ότι έχουμε εξασφαλίσει την σύμφωνη γνώμη της κυβέρνησης αλλά και των περισσότερων παρευρισκόμενων οργανώσεων... Το σχέδιο στέγασης αφορά στην προτεραιοποίηση της μεταφοράς των ευάλωτων περιπτώσεων σε camps, στα οποία υπάρχει η σκέψη να διαμένουν άτομα μόνο της ίδιας εθνικότητας. Αυτό είναι κυρίως θέση της κυβέρνησης την οποία το Γραφείο δεν αξιολογεί ως απαραίτητη! Για μας το σημαντικό είναι η άμεση προστασία του ευάλωτου πληθυσμού! Μια εναλλακτική πρόταση, καθαρά για λόγους περιορισμού της βίας μεταξύ των διαμενόντων θα ήταν να γίνουν εσωτερικές χωροταξικές ρυθμίσεις στα camps ώστε να υπάρχει κατά κάποιο τρόπο διακριτός χώρος διαμονής ανά εθνικότητα. Και αυτό όμως ακόμα εξετάζεται... Σε κάθε περίπτωση είμαστε ανοιχτοί να συνεργαστούμε με οποιονδήποτε άλλο φορέα ενδιαφέρεται να εμπλακεί σε αυτήν την πολύ σημαντική δράση και διαθέτει κάποια εμπειρία και μέσα, κυρίως σε ανθρώπινο δυναμικό...»

Βάσει του παραπάνω επιχειρήματος, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι ο ρόλος και η δράση των οργανώσεων στην διαμόρφωση της πολιτικής στέγασης στους καταυλισμούς φαίνεται να μην περιορίζεται μόνο στην γνώση, στα μέσα και εν τέλει στον τρόπο διαχείρισης του *εγκλωβισμένου πληθυσμού* σε επίπεδο κυρίαρχου λόγου, αλλά να αφορά περισσότερο στην *βιοπολιτική του ανθρωπισμού* που εισηγείται ο Fassin υπό το πρίσμα της *πολιτικής της ζωής*, κατά την οποία αποδίδεται συγκεκριμένη αξία και νόημα στην ανθρώπινη ζωή. Σύμφωνα με τον συγγραφέα η ανθρωπιστική δράση των οργανώσεων αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της *πολιτικής της ζωής* καθώς εισάγει για διαλεκτική σχέση και μια επιλογή μεταξύ των ανθρώπινων ζώων που είναι *θεμιτό* να προστατευθούν, να σωθούν ή να διακινδυνέψουν ενώ επίσης συνιστά την διαμεσολαβητική δυναμική μεταξύ της κρατικής εξουσίας και του πληθυσμού που ορίζεται ως «ομάδα-στόχο» στο πλαίσιο των προγραμμάτων που υλοποιούν οι φορείς (2005a).

«Ως οργάνωση αρμόδια για την προστασία των ανηλίκων σε αρκετά camps θα θέλαμε να καλωσορίσουμε την συγκεκριμένη πρωτοβουλία για συντονισμένο σχέδιο

άμεσης στέγασης των ευάλωτων περιπτώσεων. Ο διαχωρισμός στην βάση της εθνικότητας προβληματίζει και εμάς όμως η αλήθεια είναι ότι πολλές φορές οι πραγματικές συνθήκες έντασης και κινδύνου που επικρατούν στους καταυλισμούς δείχνουν ότι θα μπορούσε να είναι ένας αποτελεσματικός τρόπος....» αναφέρει η εκπρόσωπος των LOGOS.

Στο ίδιο πνεύμα η εκπρόσωπος του διεθνούς τμήματος της UniDoc ανακοίνωσε ότι:

«από αύριο επιτέλους ξαναξεκινάμε στο Ελληνικό! Η αργοπορία και τα εμπόδια του Υπουργείου δεν θα μας αποσπούσαν από την σημαντική και καλή μας προσπάθεια στον καταυλισμό. Το ίδιο και τα επεισόδια βίας που παρατηρούνται όλο και πιο συχνά πλέον. Για όσους δεν γνωρίζουν σήμερα το πρωί, κατά την επίσκεψη μας στο camp, δεχθήκαμε λεκτική επίθεση από μια ομάδα μεταναστών, Αφγανοί μόνοι άνδρες γύρω στα 25 οι περισσότεροι. Παρά τα σοβαρά θέματα που προκύπτουν για την σωματική μας ασφάλεια και ακεραιότητα πλέον στα πεδία, εμείς θα συνεχίσουμε την δράση μας αναγνωρίζοντας το καθήκον μας για την παροχή προστασίας και ασφάλειας στον προσφυγικό και ευάλωτο πληθυσμό που διαμένει εκεί. Συγκεκριμένα ξαναστήνουμε τις κοινωνικές μας υπηρεσίες και τους ειδικούς μας χώρους για γυναίκες και παιδιά (women and child friendly spaces) όπου γυναίκες, θύματα κυρίως ενδοοικογενειακής βίας που όπως φαντάζεστε δεν είναι και λίγες, και παιδιά, ασυνόδευτα ή μη, θα περνούν δημιουργικά τον χρόνο τους γεγονός που θα συμβάλλει στην αρμονική τους συμβίωση μέσα στην δομή!»

Επιστρέφοντας στην έννοια της διακυβέρνησης και υπό το πρίσμα των όσων έχουν παρουσιασθεί και αναλυθεί προηγουμένως υποστηρίζεται ότι η παρούσα κατάσταση δεν συμβαίνει απλώς στο πλαίσιο μιας παγκόσμιας αλλά μιας «ανθρωπιστικής διακυβέρνησης» (Αθανασίου 2011: 656) η οποία νομιμοποιεί την βιοπολιτική του ανθρωπισμού της στέγασης μέσω της προβολής ηθικών ερεισμάτων, της αποτελεσματικότητας και του διασωστικού χαρακτήρα των δράσεων των οργανώσεων. Σε αυτό το πλαίσιο, υποστηρίζεται ότι το *σώμα*, εν προκειμένω το *ευάλωτο σώμα* των οικογενειών, των γυναικών και των ανηλίκων διαμενόντων στους καταυλισμούς στην Ελλάδα, αποτελεί τον έσχατο *τόπο* πάνω στον οποίο η *γυμνή ζωή* υποστασιοποιείται ως *ζωή με δικαιώματα*, όπως το δικαίωμα στην στέγαση που προβλέπεται μέσα από μια σειρά σχετικών συμβατικών κειμένων του διεθνούς

δικαίου¹⁸ και με αυτόν τον τρόπο το υποκείμενο *βιο-νομιμοποιείται* ενώπιον της εξουσίας (Fassin 2005b).

Στην βάση των ανωτέρω, προβληματοποιείται η οντολογική προσέγγιση του ανθρώπινου σώματος και κατ' επέκταση του φύλου ως κάτι δεδομένο που προϋπάρχει της εμφυλοποίησης του. Το φύλο δεν αντιμετωπίζεται ως μεμονωμένο περιστατικό του ανθρώπινου σώματος, το οποίο με την σειρά του δεν προσδιορίζεται μόνο στην υλική αλλά και στις εξουσιαστικές και πολιτικές του διαστάσεις καθώς υλοποιείται επιτελεστικά στο πλαίσιο του κυρίαρχου λόγου. Η εν λόγω επιτέλεση δεν αφορά σε μια συγκεκριμένη στιγμή της ανθρώπινης εμπειρίας και υποκειμενικότητας αλλά σε μια επαναλαμβανόμενη διαδικασία με εξουσιαστικό χαρακτήρα που δεν υπακούει απλά στον ρυθμιστικό κανόνα αλλά κινητοποιείται μέσα από αυτόν (Butler 2008: Εισαγωγή).

Στο σημείο αυτό, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι τα σώματα των διαμενόντων στους καταυλισμούς θα πρέπει να είναι και να «παραμένουν» *ευάλωτα* προκειμένου να τους «αναγνωρίζεται» το δικαίωμα της ασφαλούς στέγασης, να συμμετέχουν σε δράσεις δημιουργικής απασχόλησης και εν γένει στις δραστηριότητες των οργανώσεων που συμβάλλουν στην αρμονική συμβίωση, σύμφωνα με την παραπάνω εκτίμηση. Μέσω της εμπλοκής των διαμενόντων στις συγκεκριμένες και σε άλλες αντίστοιχες δράσεις εντός του camp εν τέλει υποκειμενοποιούνται ως η *ομάδα-στόχος* ενώ παράλληλα υφίστανται μια διαρκή θυματοποίηση προκειμένου να παραμένουν *ευάλωτοι*, εμπεδώνοντας έτσι περαιτέρω εσωτερικές κατηγοριοποιήσεις μεταξύ προσφύγων, μεταναστών, μόνων, οικογενειών κλπ. αλλά και αναπαράγοντας μια σχέση ανισότητας μεταξύ των *ευάλωτων* και των φορέων στο πλαίσιο του διασωστικού χαρακτήρα της ανθρωπιστικής δράσης των δεύτερων. Πιο συγκεκριμένα, ο Fassin προσδιορίζει την *ομάδα-στόχο* των ανθρωπιστικών δράσεων ως τους «οφειλέτες του κόσμου», λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι συνιστούν τα υποκείμενα που λόγω της θέσης τους στο εν λόγω πλαίσιο «μπορούν μόνο να λαμβάνουν» (Αθανασίου 2011: 661).

Υπό αυτό το πρίσμα, ο καταυλισμός μέσα στον οποίο βρίσκονται και δραστηριοποιούνται τόσο οι αποδέκτες όσο και οι πάροχοι της ανθρωπιστικής

¹⁸Για περισσότερες πληροφορίες
http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FS21_rev_1_Housing_en.pdf

βλ.

δράσης αποκτά την δική του «παραγωγική δυναμική στην δόμηση των κοινωνικών σχέσεων και στον προσδιορισμό των ίδιων των υποκειμένων» (Mortland 1987). Τόσο σε εννοιολογικό όσο και σε συμβολικό επίπεδο, ο καταυλισμός αφορά σε μια συστηματική προσπάθεια νομιμοποίησης της περιορισμένης αναγνώρισης ελευθεριών και δικαιωμάτων στους διαμένοντες μέσω της ανθρωπιστικής δράσης στην βάση αποκλειστικά της *γυμνής* ανθρώπινης τους υπόστασης (Fassin 2005a). Το γεγονός αυτό, λαμβάνοντας υπόψη τα επιχειρήματα των οργανώσεων περί *προστασίας* και *ασφάλειας* των ευάλωτων vis-à-vis του *κινδύνου* που τίθεται από την παρουσία και την δράση των υπόλοιπων διαμενόντων, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι συνδέεται με τον γενικότερο λόγο περί ασφαλειοποίησης της ανθρώπινης μετακίνησης, στο πλαίσιο της οποίας ο καταυλισμός εννοιολογείται ως μέρος της τεχνολογίας της διαχείρισης της μετανάστευσης (Smith 2004).

Συμπληρωματικά αξίζει να αναφερθεί ότι το επιχείρημα της παρούσας εργασίας δεν είναι η μη προστασία του ευάλωτου πληθυσμού αλλά η μετατόπιση του ενδιαφέροντος στον τρόπο με τον οποίο ο ευάλωτος εννοιολογείται ως οικογένεια, γυναίκα και ανήλικος μέσα από τον λόγο και το έργο των εμπλεκόμενων φορέων στους καταυλισμούς εις βάρος των υπόλοιπων *εγκλωβισμένων διαμενόντων*, για τους οποίους δεν φαίνεται να προβλέπεται τρόπος εξασφάλισης του δικαιώματος της αξιοπρεπούς και ασφαλούς στέγας τους. Δεδομένων των περιορισμένων διαθέσιμων υποδομών, οι οργανώσεις φαίνεται να επιστρατεύουν μια έντονα ηθική ρητορική σχετικά με την χρησιμότητα των δράσεων που υλοποιούν και τον *επωφελούμενο* τους πληθυσμό, στην λογική του *ποιος είναι πιο ευάλωτος, ποιος έχει πραγματικά ανάγκη, ποιοι είναι οι (επι-)κίνδυνοι* μέσα στα camps προσδιορίζοντας έτσι τα όρια μιας πολιτικής οικονομίας ανθρωπισμού που αφορά αποκλειστικά σε *κάποιους*, σε *μερικούς*.

ii. Συνδέοντας την εθνικότητα με την ασφάλεια στους καταυλισμούς των εγκλωβισμένων

Υπό το πρίσμα της νεοφιλελεύθερης παγκοσμιοποίησης το ζήτημα της ασφαλειοποίησης το οποίο σε αδρές γραμμές θα μπορούσε να προσδιορισθεί ως η ασφάλεια του διεθνούς συστήματος, εξετάζεται ως το πεδίο-πλαίσιο στο οποίο επιχειρείται μια επιλεκτική σύνδεση διαφορετικών μεταξύ τους θεμάτων, όπως αυτό

της αναγκαστικής μετακίνησης, με στόχο την εξυπηρέτηση ευρύτερων υποβοσकुών πολιτικών σκοπιμοτήτων. Η προσέγγιση της ανθρώπινης μετανάστευσης ως αντικείμενο του λόγου περί ασφαλειοποίησης, εντατικοποιήθηκε κυρίως μετά την τρομοκρατική επίθεση στους Δίδυμους Πύργους το 2001 ενώ επίσης έχει ως αποτέλεσμα την διάβρωση της πολιτικής διάστασης της ίδιας της μετακίνησης και την εννοιολόγηση της ως κατάσταση-απειλή για την επιβίωση και για την διατήρηση της κυριαρχίας των κρατών-υποδοχής και των πολιτών τους (Glendhill 2008).

Στην σύγχρονη προσφυγική συγκυρία, η έννοια της ασφαλειοποίησης φαίνεται να συνιστά το νομιμοποιητικό πλαίσιο της «κατάστασης εξαίρεσης» (Agamben 2005), εν προκειμένω της *έκτακτης ανάγκης* που προέκυψε με τον *εγκλωβισμό* χιλιάδων ανθρώπων μετά το κλείσιμο των συνόρων, η οποία με την σειρά της νομιμοποιεί την ίδρυση και την λειτουργία των καταυλισμών, την εμπλοκή σε αυτούς ανθρωπιστικών οργανώσεων και τον συστηματικό περιορισμό που παρατηρείται στην απόλαυση δικαιωμάτων και ελευθεριών στους διαμένοντες.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμη η σύντομη ιστορικοποίηση της ασφαλειοποίησης της μετανάστευσης στο ελληνικό συμφραζόμενο προκειμένου να διαφανεί ο βαθμός στον οποίο το εν λόγω επιχείρημα έχει επηρεάσει την παρούσα προσφυγική συγκυρία και την δράση των εμπλεκόμενων οργανώσεων.

Πιο συγκεκριμένα, το εν λόγω ζήτημα εμφανίστηκε εντονότερο κατά τις αρχές της δεκαετίας του '90 vis-à-vis της αυξημένης μετανάστευσης που δεχόταν η Ελλάδα από χώρες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Προσπάθειες ταύτισης των συγκεκριμένων μεταναστευτικών ροών με *επίθεση κατά των Ελλήνων* παρατηρούνται σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό εντός της ελληνικής κοινωνίας εκείνης της περιόδου, γεγονός που σχετίζεται με την ρητορική πολιτικών ελίτ, της αστυνομίας και των μέσων μαζικής ενημέρωσης (Swarts & Karakatsanis 2012)¹⁹. Στο πιο άμεσο παρελθόν, η ασφαλειοποίηση των μετακινούμενων που δεχόταν η Ελλάδα επανήλθε κυρίως κατά την διετία 2012-2014, μέσω της ενισχυμένης λειτουργίας των κέντρων κράτησης και της διασυνοριακής φύλαξης, της εκτεταμένης χρήσης του μέτρου της διοικητικής

¹⁹Συμπληρωματικά αναφέρεται ότι εκείνη την περίοδο εμπλουτίστηκαν σημαντικά, σε επίπεδο έννομης τάξης, κείμενα σχετικά με τον περαιτέρω περιορισμό της ανθρώπινης μετακίνησης και διέλευσης συνόρων. Ενδεικτικά βλ. Νόμος 1975/1991 σχετικά με την είσοδο- έξοδο, την παραμονή, την εργασία, την απέλαση αλλοδαπών, την διαδικασία αναγνώρισης αλλοδαπών προσφύγων και άλλες διατάξεις <http://www.synigoros.gr/resources/docs/01-n1975.pdf>

κράτησης των αιτούντων άσυλο για λόγους δημόσιας τάξης και ασφάλειας και πολιτικών και πρακτικών σκούπα, όπως η «Επιχείρηση Ξένιος Δίας» εις βάρος των παράτυπα διαμενόντων στην χώρα αλλοδαπών²⁰. Στην παρούσα προσφυγική συγκυρία, το εν λόγω ζήτημα φαίνεται να συνδέεται άμεσα με την κατασκευή και την εμπέδωση της «ριζικής ετερότητας» (radical alterity) (Kirtsoglou & Tsimouris 2016) ως αποτέλεσμα της άνευ προηγουμένου αύξησης των αφίξεων των μετακινούμενων, των ναυαγίων και των θανάτων στο Αιγαίο, κυρίως το καλοκαίρι του 2015, την ενίσχυση της ακροδεξιάς ιδεολογίας σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο και τις πρόσφατες τρομοκρατικές επιθέσεις που συνέβαλλαν στην καλλιέργεια ενός εκτεταμένου κλίματος φόβου και επισφάλειας²¹. Υπό αυτό πρίσμα, υποστηρίζεται ότι η «ασφάλεια του ενός βιώνεται σε σχέση με την επισφάλεια του άλλου», γεγονός που οδηγεί στην υιοθέτηση ενός λόγου που για να βρει φαινομενικά ορθολογικά ερείσματα πραγματεύεται ουσιοκρατικές αντιλήψεις αναπαράγοντας και εμπλουτίζοντας νέο-οριενταλιστικά στερεότυπα στο πλαίσιο ενός μεθοδολογικού εθνικισμού (Kirtsoglou & Tsimouris 2016).

Στο εν λόγω πλαίσιο, η *εθνικότητα* πολιτικοποιείται στα όρια της παραδοχής ότι το *εθνικό-κράτος* συνιστά την *φυσική* κοινωνικοπολιτική μορφή του παγκόσμιου συστήματος, γεγονός που συνδέεται άμεσα με τις διαδικασίες δόμησης των ευρωπαϊκών κρατών και με τις μεταναστευτικές πολιτικές και πρακτικές που αυτά ακολουθούν (Wimmer & Schiller 2002). Αυτό μας οδηγεί στην ανάδειξη μιας νέας μορφής ρατσισμού το οποίο συνιστά χαρακτηριστικό στοιχείο του κυρίαρχου λόγου περί ασφαλειοποίησης της μετανάστευσης και των σχετικών πολιτικών και το οποίο σχετίζεται μάλλον με την υπερθεμάτιση των εθνοπολιτισμικών του διαφορών/καταβολών με την κοινωνία υποδοχής παρά με την βιολογική κατωτερότητα του *ριζικού Άλλου* (Kirtsoglou & Tsimouris 2016).

Στην πολιτική της στέγασης των *εγκλωβισμένων*, η οποία συνιστά τμήμα της γενικότερης εθνικής, ευρωπαϊκής αλλά και διεθνούς πολιτικής διαχείρισης των μετακινούμενων, το κυβερνητικό πλάνο προβλέπει εσωτερικές χωροταξικές ανακατατάξεις εντός των καταυλισμών με βάση την εθνικότητα των διαμενόντων προκειμένου να περιοριστούν οι εντάσεις εις βάρος των *προσφύγων*, στοιχείο που

²⁰Για περισσότερες πληροφορίες ενδεικτικά βλ. και http://rosalux.gr/sites/default/files/publications/migration_web.pdf <http://omadadikigorwn.blogspot.gr/2013/08/blog-post.html>

²¹Ενδεικτικά βλ. <http://time.com/4114009/paris-attacks-migrant-crisis-refugees-eu/>

μολονότι δεν γίνεται ξεκάθαρα αποδεκτό από τις οργανώσεις και φαίνεται να τις προβληματίζει, *εξετάζεται* στην βάση της ενδεχόμενης αποτελεσματικότητας του.

«Είναι αναμενόμενες τέτοιου είδους φασαρίες μεταξύ ανθρώπων με διαφορετικό εθνικό, πολιτισμικό υπόβαθρο και διαφορετικές ανάγκες που ξαφνικά κλήθηκαν να *συγκατοικήσουν*, για να το πω γλαφυρά, στα camps... είναι επίσης σημαντικό ως φορείς υπερασπιστές των ανθρωπίνων δικαιωμάτων να μην επιτρέψουμε φαινόμενα εκτεταμένης βίας από πλευράς κυρίως των *μόνων μεταναστών*, Πακιστανών, Αλγερινών κ.α. και να προστατέψουμε μέσω των δράσεων μας τις ευάλωτες προσφυγικές οικογένειες!», αναφέρει στο κλείσιμο της παρέμβασης του ο εκπρόσωπος της UniDoc στο protection meeting στις 29 Μαρτίου.

Από το παραπάνω επιχείρημα θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η εθνικότητα δεν συνιστά απλά την νομιμοποιητική βάση για τις προτεινόμενες κυβερνητικές χωροταξικές αλλαγές εντός των καταυλισμών αλλά και, προχωρώντας τον παραπάνω συλλογισμό, για την αναγνώριση της *προσφυγικής ιδιότητας* στους διαμένοντες από πλευράς κυρίαρχου λόγου, γεγονός που φαίνεται να υιοθετείται από τις οργανώσεις.

Στο σημείο αυτό, αξίζει να αναφερθεί ότι στο πλαίσιο της ασφαλειοποίησης της μετανάστευσης η ίδια η *προσφυγική ταυτότητα* αποτελεί μια διαρκώς *φθίνουσα κατηγορία*, η οποία περιορίζεται συστηματικά τόσο σε πολιτικό όσο και σε διαχειριστικό επίπεδο ενώπιον *πιο δημοφιλών* στην κυρίαρχη πολιτική *ταμπελών* που αναπαράγονται και εμπεδώνονται όπως ο *αιτών άσυλο*, ο *παράνομος εισερχόμενος* ή απλώς ο *μετανάστης*, εξυπηρετώντας στην καθιέρωση ολοένα και πιο προσωρινών προστατευτικών πλαισίων για τους μετακινούμενους (Voutira & Doná 2007).

Στο σήμερα ο προσδιορισμός του πληθυσμού που διαμένει στους καταυλισμούς ως *προσφυγικός* δεν βασίζεται κατ' ανάγκη στα όσα ορίζονται από το σχετικό διεθνές δίκαιο, ήτοι δεν ταυτίζεται με την αναγνώριση διεθνούς προστασίας στην βάση της εξατομικευμένης εξέτασης του αιτήματος ασύλου ενός υποκειμένου καθώς:

«το νομικό καθεστώς για την πλειοψηφία (των διαμενόντων) δεν έχει προσδιορισθεί ακόμα με βάση την διαδικασία ασύλου...», όπως σημειώνει ο εκπρόσωπος της

οργάνωσης «Νομική Δράση για τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες» στην συνάντηση στις 10 Μαΐου. Ο *μόνος* Πακιστανός φαίνεται να αντικατοπτρίζει τον *ριζικό Άλλο* ο οποίος σε πρώτη φάση τουλάχιστον αποκλείεται από τις ανθρωπιστικές

δράσεις των οργανώσεων αλλά και από την εννοιολόγηση του ως *πρόσφυγας* στην βάση της εθνικότητας του.

Εντούτοις, αξίζει να αναφερθεί ότι η εν λόγω προσέγγιση εκ μέρους των οργανώσεων δεν συμβαίνει εν κενώ αλλά συμφωνεί με το γενικότερο ευρωπαϊκό και διεθνές πλαίσιο διαχείρισης του μετακινούμενου πληθυσμού. Πιο συγκεκριμένα, ο προσδιορισμός του *προσφυγικού υποκειμένου* δεν αφορά μόνο στην ταύτιση του με το *ευάλωτο γυναικείο, ανήλικο κλπ σώμα*, στην οποία έχει ήδη γίνει αναφορά, αλλά και στην λογική του *prima facie πρόσφυγα*²² και αντιστρόφως του *prima facie μετανάστη*, στον πυρήνα της οποίας εντοπίζεται το κριτήριο της εθνικότητας.

Στην παρούσα προσφυγική συγκυρία η συγκεκριμένη λογική αντανakλάται αφενός σε τρέχουσες πολιτικές της ΕΕ, όπως το πρόγραμμα μετεγκατάστασης (relocation scheme), το οποίο αφορά αποκλειστικά στις εθνικότητες, και πάλι όχι σε εξατομικευμένες συνεντεύξεις, με πάνω από 75% ποσοστό αναγνώρισης στο ευρωπαϊκό έδαφος και αφετέρου σε διεθνείς κατευθυντήριες γραμμές όπως η λίστα των 10 βασικότερων χωρών-καταγωγής των προσφύγων της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες²³. Ο *πρόσφυγας* επαναπροσδιορίζεται αποκλειστικά στην βάση της χώρας καταγωγής του ανάλογα με τις εξελίξεις και τις αλλαγές που προκύπτουν στο παραπάνω σύστημα εξουσίας-γνώσης, κομμάτι του οποίου είναι οι ΜΚΟ οι οποίες μέσα από τον λόγο και τις υλοποιούμενες δράσεις τους στους καταυλισμούς φαίνεται να το αναπαράγουν και να το εμπεδώνουν. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση των Ιρακινών μετακινούμενων οι οποίοι κατά την διάρκεια της λεγόμενης προσφυγικής κρίσης πέρασαν τόσο από το στάδιο του *prima facie πρόσφυγα* και τώρα πλέον έχουν εξαιρεθεί από την συγκεκριμένη κατηγορία για λόγους που προφανώς δεν αντανakλούν την εξομάλυνση του πολέμου στο Ιράκ και την βελτίωση της ασφάλειας και των συνθηκών διαβίωσης στην χώρα, λόγω των *χαμηλών ποσοστών αναγνώρισης τους* ως προς τα τελευταία στατιστικά χορήγησης ασύλου²⁴.

Επιστρέφοντας ωστόσο στην έννοια της βιο-νομιμοποίησης υποστηρίζεται ότι η χαμηλή αναγνωσιμότητα της προσφυγικής ασυλίας στον μετακινούμενο πληθυσμό

²²Σχετικά με τον προσδιορισμό του *prima facie πρόσφυγα* βλ. <http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html>

²³Για την σχετική λίστα της Ύπατης βλ. <http://www.unhcr.org/558193896.html>.

²⁴<https://newsthatmoves.org/en/iraqis-no-longer-eligible-for-relocation/>

δεν εξαρτάται μόνο από τις συνθήκες πολέμου, δίωξης κλπ. στις χώρες καταγωγής αλλά και από παράγοντες όπως οι δυνατότητες πρόσβασης στην διαδικασία ασύλου, οι οποίες όπως αναφέρθηκε παραπάνω είναι πολύ προβληματικές για την πλειοψηφία του πληθυσμού που διαμένει σήμερα στους καταυλισμούς στην Ελλάδα και ο βαθμός στον οποίο ο εν λόγω πληθυσμός υποστηρίζεται από τους αρμόδιους φορείς. Ειδικότερα για την δράση των ΜΚΟ, σε τι βαθμό αυτή καλύπτει το σύνολο του πληθυσμού, κατά πόσο διατίθεται το απαραίτητο προσωπικό, δικηγόροι, διερμηνείς κλπ. ώστε να ενημερωθούν όλοι οι διαμένοντες στους καταυλισμούς, ανεξαιρέτως εθνικής καταγωγής και να υποβάλλουν εγκαίρως τα αιτήματα ασύλου;

Όπως σημειώνεται από τον εκπρόσωπο της οργάνωσης Επόμενο Βήμα στην παραπάνω συνάντηση

«ακόμα και μετά από τόσους μήνες υπάρχει κόσμος που λέει ότι δεν έχει ενημερωθεί για την διαδικασία ασύλου... η παραπληροφόρηση μεταξύ τους είναι ένας σημαντικός παράγοντας... υπάρχουν σοβαρές ελλείψεις στην εξασφάλιση του δικαιώματος της ίσης ενημέρωσης για όλους βάσει της Σύμβασης της Γενεύης!»

Τέλος, όπως αναφέρεται από τον εκπρόσωπο της Νομικής Δράσης για τους Μετανάστες και τους Πρόσφυγες

«...η ίση μεταχείριση είναι ένα σταθερό αίτημα για το οποίο οι *συνήθεις ύποπτοι* μετανάστες, όπως παρουσιάζονται από τους συναδέλφους, προκαλούν φασαρίες και εντάσεις και μια γνωστή πλέον κριτική που μας ασκούν... στο πλαίσιο του ιδανικού της αρμονικής συμβίωσης, θα πρέπει να βρεθεί τρόπος να ακουστούν ουσιαστικά όλοι οι άνθρωποι που διαμένουν στους καταυλισμούς».

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ....

Η εργασία επιχείρησε να μελετήσει τις ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στην παρούσα προσφυγική συγκυρία, εξετάζοντας την σχέση τους με την κρατική εξουσία, τις εσωτερικές τους διαφοροποιήσεις αλλά και τον ρόλο τους στις πολιτικές διαχείρισης του προσφυγικού/ μεταναστευτικού πληθυσμού που διαμένει στους καταυλισμούς ανά την Ελλάδα.

Η έννοια της *παγκόσμιας διακυβέρνησης* (global governance) αποτέλεσε βασικό αναλυτικό εργαλείο, γεγονός που επέτρεψε αφενός την μετατόπιση του ενδιαφέροντος από τους *θεσμούς, τόπους* στις *διαδικασίες* άσκησης εξουσίας και αφετέρου την μελέτη των οργανώσεων υπό το πρίσμα της *επανεφεύρεσης* τους στο σύγχρονο νεοφιλελεύθερο διεθνές σύστημα, δεδομένης της κατάρρευσης του μύθου περί της κυριαρχίας και της κάθετης ιεραρχίας του εθνικού-κράτους, της ανάδειξη νέων δρώντων με διευρυμένα mandates και της ολοένα και μεγαλύτερης εμπλοκής τους στον εθνικό, περιφερειακό και διεθνή δημόσιο χώρο.

Στο πλαίσιο της παγκόσμιας διακυβέρνησης διαφαίνονται οι έντονες αλληλεξαρτήσεις και αλληλοσυνδέσεις μεταξύ παραδοσιακών και νέων πολιτικών δρώντων, γραφειοκρατιών, φορέων και οργανισμών στον σχεδιασμό, στην χάραξη και στην υλοποίηση των σύγχρονων μεταναστευτικών πολιτικών και πρακτικών, γεγονός που καθιστά ακόμα πιο κρίσιμη την μη ουσιοκρατική προσέγγιση τους ενώ επίσης δίνεται η δυνατότητα εντοπισμού και μελέτη της *πολιτικής εξουσίας* πέρα από τα όρια της κρατικής κυριαρχίας (Rose 1996).

Η συμβολή της φουκωϊκής σκέψης αποδεικνύεται ιδιαιτέρως σημαντική καθώς η *εξουσία* μελετάται όχι ως κάτι συγκεκριμένο και σταθερό που ασκείται αποκλειστικά από κρατικούς θεσμούς αλλά προσδιορίζεται στην μικροφυσική, σχεσιακή της διάσταση, ως ένα σύστημα πλέον γνώσης-εξουσίας, ανθρωπιστικής διακυβέρνησης, το οποίο συνιστά «...μια συγκεκριμένη τεχνολογία άσκησης εξουσίας» (Williams 2004: 17) στοχεύοντας μάλλον στην αναπαραγωγή *πειθήνιων* και *διαχειρίσιμων* υποκειμένων παρά στον βίαιο εξαναγκασμό τους και στο οποίο εμπλέκονται διάφοροι και διαφορετικοί φορείς μεταξύ τους.

Όπως σημειώθηκε ανωτέρω στο πλαίσιο του εν λόγω συστήματος ο ρόλος και η δράση των οργανώσεων δεν εξαντλείται μόνο στην διαχείριση του *μετακινούμενου*

Άλλου αλλά σχετίζεται άμεσα και με την διαδικασία υποστασιοποίησης του σε επίπεδο κυρίαρχου λόγου. Η βιο-νομιμοποιητική δράση των οργανώσεων στους καταυλισμούς, μέσω της επιλογής *συγκεκριμένων κορμιών*, της εμπλοκής αποκλειστικά αυτών στις δράσεις τους στα camps, της αναγνώρισης συγκεκριμένων δικαιωμάτων στην βάση της *ευαλωτότητας* και της *εθνικότητας* τους και της υποκειμενοποίησης τους ως η *ομάδα-στόχος*, μολονότι δεν ακολουθεί απαραίτητα την ενδεδειγμένη από το διεθνές δίκαιο διαδικασία, εξισορροπείται στην βάση μιας πολιτικής οικονομίας. Επίσης στηρίζεται σε φαινομενικά ορθολογικά και ηθικά ερείσματα, εργαλεία και μεθόδους, που πέρα από ιεραρχήσεις και ανισότητες μεταξύ του εν λόγω πληθυσμού, αναπαράγουν και εμπεδώνουν ευρύτερα επιχειρήματα ασφαλειοποίησης, συμβατά με νεοφιλελεύθερες επιταγές σχετικά με την ανθρώπινη μετακίνηση.

Η λογική του *prima facie* πρόσφυγα/μετανάστη στην βάση της εθνικής καταγωγής του μετακινούμενου υποκειμένου ήταν παρούσα και καίρια κατά την άτυπη διαδικασία διέλευσης των συνόρων της βαλκανικής οδού ενώ είναι ακόμα στις διαδικασίες ασύλου, υποδοχής και μετεγκατάστασης για τους *εγκλωβισμένους* στους καταυλισμούς. Έχει επίσης συστηματικά υποστηριχθεί όχι μόνο από τις κρατικές υπηρεσίες που επέτρεπαν μόνο σε *μερικούς* την διέλευση από το έδαφος τους αλλά και από υπερεθνικούς πολιτικούς, όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση, διεθνείς ανθρωπιστικούς φορείς όπως η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες, οι οποίοι σε μεγάλο βαθμό διαμόρφωσαν το νομικό πλαίσιο και τις κατευθυντήριες γραμμές για τις παραπάνω διαδικασίες στην παρούσα κρίση ενώ επίσης φαίνεται να υιοθετείται και από τις οργανώσεις στα camps, τόσο στον προσδιορισμό των *ευάλωτων προσφύγων* που εμπλέκονται στις δράσεις τους όσο και στην υλοποίηση αυτών. Είναι επίσης παρούσα στην μετά την κοινή δήλωση ΕΕ-Τουρκίας πραγματικότητα, με τρόπο οξύμωρο βέβαια καθώς πλέον η συριακή εθνικότητα παύει να λειτουργεί ως η νομιμοποιητική βάση για την αυτόματη αναγνώριση και απόλαυση δικαιωμάτων και γίνεται η βάση της επανεισδοχής, γεγονός που αναδεικνύει τον Ευρωκεντρισμό του προσφυγικού δικαίου και υπενθυμίζει για μια ακόμα φορά την κεντρική θέση που λαμβάνει σε αυτό η έννοια της εθνικότητας.

Όπως σημειώνεται από την εκπρόσωπο της ΜΚΟ Επόμενο Βήμα στην συνάντηση στις 22 Μαρτίου:

«..η Τουρκία έχει υπογράψει μόνο την Σύμβαση (της Γενεύης).... εφαρμόζοντας τον γεωγραφικό περιορισμό εφαρμογής της μόνο για υπηκόους των χωρών του Συμβουλίου της Ευρώπης²⁵... Δεν είναι Ευρωπαίοι αυτοί που έρχονται... Για ποιους λοιπόν να θεωρηθεί ασφαλής;».

Στο σημείο αυτό, αξίζει να προβούμε σε μια έστω σύντομη κριτική θεώρηση του διεθνούς νομικού πλαισίου, του οποίου οι ΜΚΟ εμφανίζονται ως οι βασικοί φορείς προώθησης και προάσπιση και η ανάλυση της Arendt σχετικά με το μεταπολεμικό διεθνές δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μέρος του οποίου είναι και το σύγχρονο προσφυγικό, εμφανίζεται ιδιαίτερα χρήσιμη. Σύμφωνα με την Arendt τα ανθρώπινα δικαιώματα παρά την διακηρυκτική οικουμενική τους εφαρμογή σε *κάθε πρόσωπο*, όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται για παράδειγμα στο άρθρο 1 της Σύμβασης της Γενεύης, συνδέονται αποκλειστικά με το *ανήκειν* σε ένα δεδομένο εθνικό-κράτος, γεγονός που συνιστά βασικό σημείο υποστασιοποίησης των υποκειμένων και διάκρισης τους μεταξύ των *ανθρώπων-πολιτών*, στους οποίους η *εξουσία* αναγνωρίζει δικαιώματα και των *απλώς ανθρώπων* για τους οποίους η διαδικασία υποκειμενοποίησης σε επίπεδο κυρίαρχου λόγου βασίζεται αποκλειστικά στην βιολογική εννοιολόγηση της ύπαρξης τους (1973:229). Εντούτοις, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι οι τελευταίοι βρίσκονται *εκτός* των εξουσιαστικών πλαισίων αλλά μάλλον ότι υποκειμενοποιούνται ως οι αποκλεισμένοι από την απόλαυση συγκεκριμένων δικαιωμάτων προκειμένου ακριβώς να συμπεριληφθούν στα εν λόγω πλαίσια (Butler 2007). Υπό αυτό το πρίσμα, οι *εγκλωβισμένοι μόνοι μετανάστες* στους καταυλισμούς της ενδοχώρας για τους οποίους το δικαίωμα της στέγασης και όχι μόνο φαίνεται να μην αναγνωρίζεται με τον ίδιο τρόπο και στον ίδιο βαθμό με τους υπόλοιπους διαμένοντες από τους φορείς, συνιστούν αυτό που η Butler προσδιορίζει ως η «ζωή διαποτισμένη από την εξουσία» (2007:9).

Καταλήγοντας, αξίζει να αναφερθεί ότι παρά τις αντιδράσεις που προκάλεσε η κοινή δήλωση ΕΕ-Τουρκίας, οδηγώντας στην προσωρινή αποχώρηση ορισμένων οργανώσεων από τα πεδία ως ένδειξη αντίθεσης²⁶, το ενδεχόμενο αναθεώρησης του διεθνούς προσφυγικού δικαίου στην βάση του ευρωκεντρισμού του που στην

²⁵ Η Σύμβαση της Γενεύης προβλέπει στο άρθρο 1B (I) τον γεωγραφικό περιορισμό της εφαρμογής της μόνο για τους υπηκόους των χωρών του Συμβουλίου της Ευρώπης. Με το Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1967 προβλέπεται συγκεκριμένη ρήτρα με την οποία ο εν λόγω περιορισμός αίρεται. Αναλυτικότερα βλ. ό.π. 4.

²⁶ <http://www.euractiv.gr/section/evropaika-diethni/news/mko-egkatalipoun-tin-ellada-lene-ochi-sti-simfonia-ee-tourkias/>

παρούσα συγκυρία αποδεικνύεται μοιραίο για τον μετακινούμενο πληθυσμό ο οποίος σαφώς δεν είναι ευρωπαϊκής καταγωγής, δε φαίνεται να εξετάζεται από τις ΜΚΟ. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την επιρρέπεια και την *προσαρμοστικότητα* που εμφανίζουν στις πολιτικο-νομικές αυθαιρεσίες που συμβαίνουν, με την ολοένα αυξανόμενη απόσταση που παίρνουν από τον *επωφελούμενο πληθυσμό*, η οποία συχνά μεταφράζεται σε επιθετικότητα μέσα στους καταυλισμούς - η περίπτωση της UniDoc στο Ελληνικό είναι ενδεικτική αλλά όχι μοναδική, με την αντίφαση που πολλές φορές παρατηρείται μεταξύ του διακηρυκτικού προστατευτικού τους ρόλου και της διακριτικής διαχείρισης που υιοθετούν στο πλαίσιο των διαφόρων δράσεων τους και με την αδυναμία τους εν πολλοίς να αποτελέσουν τον *στόχο* προκειμένου να καλυφθούν τα πολλά κενά στην αξιοπρεπή διαβίωση των *εγκλωβισμένων*, συνηγορεί στην συμπερασματική θέση της παρούσας εργασίας σχετικά με την *κρίση* στην οποία έχει διέλθει ο χώρος της κοινωνίας των πολιτών στην Ελλάδα και συγκεκριμένα των ΜΚΟ που χαρακτηρίζει την τρέχουσα περίοδο του μεταναστευτικού/προσφυγικού ζητήματος.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Agamben, G.**, (2005) *State of Exception*, University of Chicago Press
- Alvarez, S.**, (2009) *Beyond NGO-ization? Reflections from Latin America*, Development 52(2): Dialogue, σελ. 175–184.
- Anheier, H. K. & Toepler, S.**, (2010) *International Encyclopedia of Civil Society*, Springer
- Appadurai, A.**, (1996) *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, University of Minnesota Press
- Arendt, H.**, (1973) *The Decline of the Nation-State and the End of the Rights of Man* στο *The Origins of Totalitarianism*, New York: Harcourt
- Bauman, Z.**, (1997) *The making and unmaking of strangers*, στο Werbner, P. & Modood, T. *Debating cultural hybridity: multi-cultural identities and the politics of anti-racism*, London, Zed Books
- Butler, J. & Gayarti, S.** (2007) *Who Sings the Nation-State? Language, Politics, Belonging*, Calcutta, New York, Oxford: Seagull Books
- Butler, J.**, (2008) *Σώματα με Σημασία, Οριοθετήσεις του «Φύλου» στον Λόγο*, Εκκρεμές.
- Comaroff, J.L. & Comaroff, J.**, (2001) *Civil Society and the Political Imagination in Africa: Critical Perspectives*, University of Chicago Press
- Duffield, M.**, (2001) *Global Governance and the New Wars: the Merging of Development and Security*, London, Zed Books.
- Fassin, D.**, (2005a) *Compassion and Repression: the moral economy of immigration policies in France*, Cultural Anthropologist, Vol. 20, Issue 3, σελ 362-387
- (2005b) *The Truth From the Body: Medical Certificates as Ultimate Evidence for Asylum Seekers*, American Anthropologist, Vol 107, Issue 4, σελ. 597-608
- (2009) *Another Politics of Life is Possible*, Theory, Culture & Society, Vol. 26, Issue 5, σελ. 44-60

- Ferguson, J. & Gupta, A.** (2002) *Spatializing States: Toward an Ethnography of Neoliberal Governmentality*, *American Ethnologist*, Vol. 29, Is. 4 σελ. 981-1002.
- Ferguson, J.,** (1994) *The Antipolitics Machine: Development and “Bureaucratic” Power in Lesotho*, *The Ecologist*, Vol. 24, Is. 5, σελ 176-181.
- Fisher, W.,** (1997) *Doing Good? The Politics and Antipolitics of NGO Practices*. *Annual Reviews in Anthropology* Vol. 26 σελ. 439 – 464.
- Glendhill, J.,** (2008) *Anthropology in the Age of Securitization*,
<http://jg.socialsciences.manchester.ac.uk/Conferences/Anthropology%20in%20the%20Age%20of%20Securitization.pdf>
- Gramsci, A.,** (1999) *Selections from the Prison Notebooks*, Electric Book Company
- Ibrahim, M.,** (2005) *The Securitization of Migration: a Racial Discourse*, *International Migration*, Vol. 43, Is.5, σελ. 163-187.
- Karim, L.,** (2001) *Politics of the Poor: NGOs and Grass-Roots Political Mobilization in Bangladesh*, *Political and Legal Anthropology Review* Vol. 24 Is. 1 σελ.92-107.
- Kirtsoglou, E. & Tsimouris , G.,** (2016) *Il était un petit navire: The refugee crisis, neo-orientalism, and the production of radical alterity*, *Modern Greek Studies Association*
https://www.press.jhu.edu/journals/journal_of_modern_greek_studies/CrisisAlterityKirtsoglouTsimouris.pdf
- Knappett , C.,** (2007) *Materials with Materiality?*, *Archaeological Dialogues*, Vol. 14 Issue 01, σελ 20-23.
- Lewellen, T.C.,** (2002), *Anthropology of Globalization*, Bergin & Carvey, Wesport, Connecticut, London
- Lewis, D.,** (2001) *The Management of Non Governmental Development Organizations: An Introduction*, Routledge
- (2003) *NGOs, Organizational Culture, and Institutional Sustainability*, *Annals, AAPSS* σελ. 1-15.
- Massey, D.,** (1993) *Power-geometry and a progressive sense of place*, στο J. Bird, B. Curtis, T. Putnam, G. Robertson and L. Tickner (eds) *Mapping the Futures: Local Cultures, Global Change*, London: Routledge, σελ. 59–69

Merry, S. E., (2011) *Measuring the World: Indicators, Human Rights, and Global Governance*, Current Anthropology, Vol. 52, Supplement. 3, σελ . S83-S95

Miller, D., (2005) *Materiality*, NC: Duke University Press

Mortland, C.A. (1987) *Transforming Refugees In Refugee Camps*, Urban Anthropology and Studies of Cultural Systems and World Economic Development, Vol 16, No. ¾, Southeast Asian Refugees in the United States, σελ. 375- 404.

Rose, N., (1996) *Governing «advanced» liberal democracies*, στο Andrew Barry, Thomas Osborne and Nikolas Rose (eds) *Foucault and Political Reason: Liberalism, neo-liberalism and rationalities of government*, London: UCL Press.

Roy, S., (2011) *Politics, Passion and Professionalization in Contemporary Indian Feminism*, Sociology 45(4), σελ. 587-602.

Sandvik K., (2011) *Blurring Boundaries: Refugee Resettlement in Kampala between the Formal, the Informal, and the Illegal*, Political and Legal Anthropology Review, Vol. 34, Is. 1, σελ. 11–32

Schuller, M. & Lewis, D., (2014) *Anthropology of NGOs* στο *Oxford Bibliographies in Anthropology*, Publisher: New York: Oxford University Press,

Schuller, M., (2009), *Gluings Globalization: NGOs as Intermediaries in Haiti*, Political and Legal Anthropology Review, Vol. 32, Issue 1, σελ. 84-104.

Sharma, A. & Gupta, A., (2007) *The Anthropology of the State, A Reader*, Blackwell Publishing

Smith, M., (2004) *Warehousing Refugees: A Denial of Rights, a Waste of Humanity*,

Swarts, J. & Karakatsanis, N. M., (2012) *The Securitization of Migration: Greece in the 1990s*, Journal of Balkan and Near Eastern Studies Vol. 14, Issue 1, σελ. 33–51

Timmer, A.D., (2010) *Constructing the “Needy Subject”: NGO Discourses of Roma Need*, Political and Legal Anthropology Review, Vol. 33, Is. 2, σελ. 264–281

Trouillot, M-R., (2001) *The Anthropology of the State in the Age of Globalization: Close Encounters of Deceptive Kind*, Current Anthropology, Vol. 42, Issue 1, σελ 125-138

Voutira, E. & Doná G., (2007) *Refugee Research Methodologies: Consolidation and Transformation of a Field*, Journal of Refugee Studies, Vol. 20, Issue 2, σελ 163-171

Wallace, T., (2009) *Διλήμματα των Μη Κυβερνητικών Οργανώσεων: Δούρειοι Ίπποι του παγκόσμιου νεοφιλελευθερισμού;* στο Petras J., Morris T., Hirsch J. & Wallace T., *Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις και Κυρίαρχη Πολιτική*, Monthly Review Imprint, σελ. 31-52.

Walters, W., (2004) *Some critical notes on "governance"*, Studies in Political Economy, Vol. 73 σελ. 27-46

Wimmer, A. & Schiller N. G., (2002) *Methodological Nationalism and Beyond: Nation-State Building, Migration and the Social Sciences*, Global Networks Vo. 2, Issue 4, σελ. 301-334.

Yasin, Y.N., (2007) *Make-believe papers, legal forms and the counterfeit: Affective interactions between documents and people in Britain and Cyprus*, Anthropological Theory, Vol 7, Is. 1 σελ. 79–98

Αθανασίου, Α. (2007), *Ζωή στο Όριο, Δοκίμια για το σώμα το φύλο και την βιοπολιτική*, Εκκρεμές.

(2011), *Βιοκοινωνικότητες, Θεωρήσεις για την ανθρωπολογία της υγείας*, νήσος- Π.ΚΑΠΟΛΑ.

Αθανασίου, Α. & Τσιμουρή, Γ. (2013), *Χαρτογραφώντας την βιοπολιτική των συνόρων: Σώματα, τόποι, απεδαφοποιήσεις*, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, Τόμος 140.

WEBSITES

<http://www.unhcr.org/excom/scip/3ae68ccec/background-note-safe-country-concept-refugee-status.html>

<http://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2202130/tsipras-ntropi-gia-ton-evropaiko-politismo-i-idomeni>

https://data.unhcr.org/mediterranean/working_group.php?Page=Country&LocationId=83&Id=11

http://www.ekka.org.gr/portal_docs/announcement/208.pdf

<http://www.theguardian.com/global-development-professionals-network/2016/jan/05/refugees-in-lesbos-are-there-too-many-ngos-on-the-island>

<http://data.unhcr.org/mediterranean/country.php?id=83>

<http://www.nooz.gr/greece/meli-mko-aneparkeia-tou-kratous-stin-prosfugiki-krisi>

<http://www.thepressproject.gr/article/85316/Sumfonia-Elladas---Frontex-gia-apostoli-prosopikou-stin-Eidomeni>

<http://tvxs.gr/news/ellada/ti-akribos-tha-kanei-nato-sto-aigaio>

<http://www.newsbeast.gr/politiki/arthro/2175890/sistinete-kivernitiko-simvoulío-prosfigikis-ke-metanastefikis-politikis>

<http://www.skai.gr/player/TV/?mmid=271574>

[\[smi.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=d5f377f7f6f2418b8ebadaae638df2e1\]\(http://smi.maps.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=d5f377f7f6f2418b8ebadaae638df2e1\)](http://rse-</p></div><div data-bbox=)

<https://www.e-nomothesia.gr/kat-allodapoi/prosphuges-politiko-asulo/nomos-4375-2016-phek-51-a-3-4-2016.html>

https://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiE1oDMu_NAhVEWBQKHes_BJ0QFghfMAk&url=https%3A%2F%2Fwww.amnesty.org%2Fdownload%2FDocuments%2FEUR2537782016ENGLISH.PDF&usg=AFQjCNF-X3NLCK8PzJfdXJ8yPSFmRvVf4g&sig2=nQFRhiD0kkwyy2jT1PAqhA&bvm=bv.127178174,d.d24

http://www.ohchr.org/Documents/Publications/FS21_rev_1_Housing_en.pdf

<http://www.synigoros.gr/resources/docs/01-n1975.pdf>

http://rosalux.gr/sites/default/files/publications/migration_web.pdf

<http://omadadikigorwn.blogspot.gr/2013/08/blog-post.html>

<http://time.com/4114009/paris-attacks-migrant-crisis-refugees-eu/>

<http://www.unhcr.org/protection/basic/3b66c2aa10/convention-protocol-relating-status-refugees.html>

<http://www.unhcr.org/pages/49c3646c137.html>

<https://newsthatmoves.org/en/iraqis-no-longer-eligible-for-relocation/>

http://www.huffingtonpost.gr/2016/07/10/koinwnia-leros_n_10916898.html

<http://tvxs.gr/news/eyropi-eop/ta-9-simeia-tis-symfonias-ee-toyrkias-gia-prosfygiko>

<http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background->

[information/docs/2_eu_solidarity_a_refugee_relocation_system_en.pdf](http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/2_eu_solidarity_a_refugee_relocation_system_en.pdf)

<http://www.unhcr.org/558193896.html>

<http://www.euractiv.gr/section/evropaika-diethni/news/mko-egkatalipoun-tin-ellada-lene-ochi-sti-simfonia-ee-tourkias/>